

UNIVERZA V LJUBLJANI

TEOLOŠKA FAKULTETA

Larisa Strmčnik

**STATUS ČLOVEŠKEGA ZARODKA: PRIMERJAVA
KATOLIŠKEGA IN UTILITARISTIČNEGA POGLEDA**

MAGISTRSKO DELO

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
TEOLOŠKA FAKULTETA
RELIGIOLOGIJA IN ETIKA

Larisa Strmčnik

STATUS ČLOVEŠKEGA ZARODKA: PRIMERJAVA
KATOLIŠKEGA IN UTILITARISTIČNEGA POGLEDA

MAGISTRSKO DELO

Mentor: doc. dr. Roman Globokar

Ljubljana, 2016

ZAHVALA

Zahvala vsem mojim bližnjim, ki so mi stali ob strani in me spodbujali skozi vsa leta študija.

Zahvala mentorju dr. Romanu Globokarju za strokovno pomoč, usmerjanje in mnenja tekom izdelave magistrske naloge.

Zahvala tudi vsem, ki so mi na kakršenkoli način pomagali pri izdelavi magistrskega dela.

SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC

AIDS – akvirirani imunski deficitni sindrom

DNK – deoksiribonukleinska kislina (molekula, ki je nosilka genetske informacije v vseh živih organizmih)

Dr. – doktor

EEG – elektroencefalogram (zaznavanje šibkih električnih impulzov v delovanju možganov)

ICSI – Intra cytoplasmic sperm injection (vnos moške spolne celice v citoplazmo jajčne celice)

IVF – invitro fertilizacija (zunajtelesna oploditev)

Mz – Mojzesova knjiga

Oz. – oziroma

OZN – Organizacija združenih narodov

SHS – Kraljevina SHS (Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev)

Sv. – sveti

T. i. – tako imenovani

ZDA – Združene države Amerike

KAZALO

ZAHVALA	I
SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC	II
UVOD.....	1
2. STATUS ČLOVEŠKEGA ZARODKA	4
2.1 Biološka dejstva o zarodku	5
2.2 Pravni pogled na zarodek	7
2.3 Katoliški pogled	9
2.4 Utilitaristični pogled.....	12
3. UMETNA OPLODITEV	15
3.1 Zgodovinski razvoj.....	16
3.2 Katoliški pogled	17
3.3 Utilitaristični pogled.....	21
4. KLONIRANJE.....	26
4.1 Zgodovinski razvoj.....	26
4.2 Katoliški pogled	28
4.3 Utilitaristični pogled.....	31
5. ANALIZA ANKETE: STATUS ČLOVEŠKEGA ZARODKA	35
5.1 Hipoteza	35
5.2 Rezultati	35
5.3 Ugotovitve.....	48
SKLEP	50
POVZETEK.....	54
ABSTRACT.....	55
REFERENCE.....	56
PRILOGE.....	i

KAZALO GRAFOV

Graf 1: Ali podpirate možnost umetne oploditve za tiste pare, ki ne morejo spočeti otrok po naravni poti?	37
Graf 2: Ali veste, da se običajno pri postopkih umetne oploditve ustvari več zarodkov, kot se jih kasneje vstavi v maternico (t. i. odvečni zarodki)?	38
Graf 3: V primeru, da sami ne bi mogli/ne boste mogli imeti otrok, ali bi se odločili za postopek umetne oploditve?	39
Graf 4: Trenutno zakon v Sloveniji prepoveduje umetno oploditev samskim ženskam – menite, da je to krivično?.....	40
Graf 5: Kakšno pa je vaše mnenje o odvečnih zarodkih, ki nastanejo pri tem postopku? Ali menite, da je dopustno, da jih znanost uporabi za poskuse?	41
Graf 6: Kakšno je po vašem mnenju stališče katoliške Cerkve do umetne oploditve? ..	42
Graf 7: Ali veste, katera je bila prva medijsko znana klonirana žival?	43
Graf 8: Ali ste vedeli, da narava pozna tudi naravne klone, kot so na primer enojajčni dvojčki?.....	44
Graf 9: Kaj na splošno menite o kloniranju?	44
Graf 10: Na Kitajskem odpirajo inštitut, kjer nameravajo klonirati hišne ljubljence. Kaj menite o tem?.....	45
Graf 11: Kloniranje ljudi je za enkrat prepovedano, vendar ali menite, da bi morali odobriti tudi to?.....	46
Graf 12: Kakšno pa je po vašem mnenju stališče katoliške Cerkve do kloniranja?	47

UVOD

Ob premišljevanju o samem statusu človeškega zarodka se nam odpira mnogo vprašanj. Že na samem začetku se nam postavi vprašanje, kdaj sploh lahko govorimo o zarodku. Iz tega pa sledi še mnogo vprašanj, kot so, ali ima ta zarodek posebne pravice, in če jih ima, kakšne so. V današnji sodobni pluralni družbi obstajajo različni pogledi na vprašanje statusa človeškega zarodka in tako se bomo v nalogi osredotočili predvsem na dva pogleda, na utilitarističnega in katoliškega.

Naslov magistrskega dela sem izbrala predvsem iz radovednosti in pa z željo, da raziščem in se poglobim v samo temo. Zanimalo me je, ali sta si ta dva pogleda med sabo res tako različna ali pa le imata kje kakšne skupne točke. Izvedeti pa sem želela tudi argumente za in proti. V javnosti na žalost teh odgovorov ne dobimo, saj nam mediji predstavijo le tisto, kar menijo, da je dovolj za širšo javnost. Ravno zaradi tega pa imamo velikokrat napačno predstavo o določenih stvareh. Do prehitrih sklepov in zaključkov nas privede tudi naše presplošno znanje o teh temah.

Tako bomo v teoretičnem delu v prvem poglavju nakazali, kaj mislimo, ko govorimo o statusu človeškega zarodka. Najprej bomo spoznali biološka dejstva o zarodku, ki nam bodo odprla pogled za nadaljnja poglavja. Prav tako bomo spoznali tudi pravni pogled na zarodek in kako na status človeškega zarodka gledata katoliški in utilitaristični pogled. V drugem poglavju pa si bomo od blizu pogledali umetno oploditev. Najprej bomo imeli krajšo predstavitev tega, kaj umetna oploditev sploh je, da bomo vedeli, o čem govorimo, nato pa bomo predstavili načine in tehnike umetne oploditve. Temu bo sledila krajša predstavitev zgodovine, kjer bodo poudarjeni predvsem tisti ključni dogodki, ki so zaznamovali umetno oploditev skozi zgodovino. V dveh podpoglavjih se bomo poglobili v katoliški in utilitaristični pogled na to temo – kakšni so njihovi argumenti za in proti ter zakaj je temu tako. V tem poglavju se ne bomo posvetili samo vprašanju samega postopka, ampak tudi vprašanju statusa zarodkov, še posebej tistih, ki so odvečni oz. višek. V tretjem poglavju pa se bomo dotaknili še vedno občutljive teme, kloniranja. Tako kot v prejšnjem poglavju bomo tudi tukaj najprej izvedeli nekaj osnovnih stvari v zvezi s kloniranjem, sledila pa bo krajša zgodovinska predstavitev,

kjer bodo izpostavljeni bistveni dogodki v zvezi s tem posegom. Tudi v tem poglavju bomo predstavili katoliški in utilitaristični pogled na kloniranje. Videli bomo, kako oba pogleda vrednotita ta postopek in njune argumente. Spet se bomo dotaknili tudi teme o zarodkih, saj je kloniranje ravno tako poseg na le-teh. Glavni vir v nalogi za predstavitev katoliške misli je nauk cerkvenega učiteljstva, ki je predstavljen v različnih dokumentih in knjigah določenih katoliških bioetikov (Schockenhoff, Strehovec, Pessina ...). Za predstavitev utilitarističnega pogleda pa smo uporabili predvsem sodobne filozofe (Singer, Klampfer ...).

Sledi empirični del naloge, kjer bomo preverili rezultate opravljene ankete. Najprej bomo pregledali spol, starost, veroizpoved in pa dokončano stopnjo izobrazbe anketirancev, saj so to ključni podatki vprašalnika za primerjavo. V vprašalniku smo v tem sklop osnovnih vprašanj zastavili še dve vprašanji, pomembni za kasnejšo analizo rezultatov. Pri prvem nas bo zanimalo, ali imajo anketiranci lastne otroke, pri drugem pa, na kateri stopnji razvoja bi anketiranci dodelili zarodku/plodu posebni status s pravicami. Nato smo vprašanja razdelili v dva sklopa. V prvem so vprašanja vezana na umetno oploditev, kjer nas bo zanimalo, ali anketiranci podpirajo možnost umetne oploditve pri parih, ki ne morejo spočeti otrok po naravni poti. Preverili bomo tudi, ali so anketiranci seznanjeni z dejstvom, da pri samem postopku umetne oploditve nastane več zarodkov, kot jih kasneje vstavijo v maternico, kaj si o tem mislijo in ali menijo, da je dopustno, da te zarodke znanost uporabi za poskuse. V tem sklopu nas bo zanimalo tudi, ali bi se anketiranci sami podali na pot umetne oploditve, če otroka ne bi mogli spočeti po naravni poti. Ugotovili bomo tudi, kaj menijo o tem, da zakon v Sloveniji trenutno prepoveduje uporabo metode IVF pri samskih ženskah. Na koncu tega sklopa pa se bomo posvetili še katoliškemu pogledu, in sicer kakšno stališče ima po mnenju anketirancev katoliška Cerkev do samega postopka umetne oploditve. V drugem sklopu vprašanj se dotaknemo teme kloniranja. Preverili bomo splošno znanje anketirancev o kloniranju, in sicer ali vedo, katera je bila prva medijsko znana klonirana žival ter da narava pozna tudi naravne klone, ki so enojajčni dvojčki. Nato nas bo zanimalo, kaj na splošno menijo o kloniranju in kakšno je njihovo mnenje o tem, da na Kitajskem odpirajo inštitut, kjer nameravajo klonirati hišne ljubljence. Zanimalo nas bo tudi, kaj menijo o kloniranju človeka, ki je trenutno prepovedano, in ali menijo, da bi ga morali odobriti. Z zadnjim vprašanjem pa se spet dotaknemo katoliškega pogleda. Tudi tukaj

nas bo zanimalo, kakšno je po mnenju anketirancev stališče katoliške Cerkve do kloniranja.

Vse odgovore bomo analizirali in poskušali ugotoviti povezave med njimi, preverili pa bomo tudi, ali naše hipoteze držijo ali ne: ali je res, da bi danes večina ljudi zarodku dodelila posebne pravice šele ob rojstvu, da so postopku umetne oploditve naklonjeni, ampak niso seznanjeni z odvečnimi zarodki, da menijo, da katoliška Cerkev dovoljuje umetno oploditev, ampak pod strogo določenimi pogoji, ter da nasprotujejo kloniranju človeka, podpirajo pa kloniranje živali in menijo tudi, da je ravno tako katoliška Cerkev proti kloniranju človeka, dovoljuje pa kloniranje živali.

2. STATUS ČLOVEŠKEGA ZARODKA

Z življenjem in z njim povezanimi vprašanji so se včasih ukvarjali predvsem v medicini, teologiji in filozofiji, danes pa to vse bolj pogosto postaja vprašanje tudi za druge znanosti in za splošno javnost. Ravno to je tudi vzrok, da se med različnimi strokovnjaki pojavljajo različna mnenja o začetku človeškega življenja. Tako nekateri menijo, da začetek človeškega individualnega življenja sovpada z oploditvijo in nastankom genoma (dednega zapisa), drugi pa menijo, da lahko na podlagi znanstvenih argumentov trdijo, da do 14. oz. 15. dneva po spočetju še ne moremo govoriti o človeškem zarodku, saj ni dovolj dokazov za njegovo individualnost (Strehovec 2007, 84–85).

Mnenja o statusu človeškega zarodka so danes v naši družbi zmeraj bolj zapletena, saj so stališča pravne znanosti vedno glasnejša. Problem tega neskladja nekateri vidijo v tem, da se sodobna družba čedalje bolj oddaljuje od klasičnega razumevanja človeške narave, spoštovanja, dostojanstva in enakosti vseh človeških bitij. Posamezniki menijo, da razni tradicionalni filozofski pojmi izgubljajo svoj etični pomen in da je v današnji multikulturni družbi vedno glasnejša sekularna etika, pri čemer pa se izgublja religiozni pomen etike (183).

Ker želimo najti izhodišče, s katerim bi se lahko strinjali vsi, se bomo oprli na biološka dejstva o zarodku in na pravni pogled na zarodek. Kasneje pa bomo predstavili dva precej razširjena pogleda na bioetična vprašanja: katoliškega in utilitarističnega. Ob tem nas bo zanimalo, kako je kateri pogled naravnano na sam status človeškega zarodka in z njim povezanimi lastnostmi. Pri utilitarističnem pogledu je pomembno, da omenimo tudi najbolj znanega utilitarističnega etika Johna Stuarta Milla. Njegovo etično teorijo sestavljajo tri teze: vedno je slabo, če ne naredimo ali izberemo najboljšega; dobro je sreča, ugodje, korist; dobrost več možnosti moramo presojeti glede na posledice (172). Pri katoliškem pogledu, lahko bi rekli tdi protiutilitarističnem pogledu, pa bomo omenjali tudi nekatoliške mislece, ki imajo vpliv na katoliško bioetično misel, kot je na primer protestantski filozof Immanuel Kant. S svojim naukom postavlja filozofske temelje nedotakljivosti vsakega človeškega bitja, ki je utemeljena na notranji (intrinzični) lastni vrednosti človeka (172).

2.1 Biološka dejstva o zarodku

Če želimo razumeti katoliški in utilitaristični pogled, moramo najprej spoznati biološka dejstva o zarodku. Brez poznavanja osnovnih načel razvoja zarodka bi težko argumentirali svoja stališča. Kot je zapisal že pesnik viktorijanske dobe Samuel Taylor, je razvoj zarodka nekaj res neverjetnega, razvije se samo iz ene celice, diha, še preden se mu razvijejo pljuča, prebavlja, še preden se vzpostavi prebavni sistem, kosti se začnejo razvijati, že ko je čisto mehek, in živčne celice se razvijejo, še preden je sposoben razmišljati (Gilbert, Tyler in Zackin 2013, 3).

Kdaj se torej začne *človeško* življenje? Kot nas uči embriologija, se nov organizem začne z združitvijo genetskega materiala, to je ob združitvi semenčice in jajčeca. Ta proces imenujemo oploditev oz. spočetje – združi se genski material moškega ter ženske in oplojeno jajčece se tako začne razvijati v zarodek. Proces, ki obsega razvoj zarodka med oploditvijo in rojstvom, imenujemo embriogeneza. To obdobje traja običajno 38 tednov in ga imenujemo nosečnost (6–7). Medicina obdobje nosečnosti deli v tri trimesečna obdobja. V prvem trimesečju govorimo o zarodku, to je v prvih 8 tednih nosečnosti in v tem času se že začnejo razvijati tudi nekateri organi. Prvo 60-dnevno obdobje je tudi zelo kritično za zarodek, saj je ta razvoj zelo zapleten in občutljiv. V tem obdobju pride do največ spontanih splavov, saj na zarodek vplivajo že najmanjša biokemijska ali genetska odstopanja. Razvijejo se vse štiri okončine, v 4. tednu pa se oblikuje tudi že srce. V 5. tednu se začnejo razvijati oči, najprej na stranskem delu lobanje, nato pa se do 7. tedna premaknejo na prednji del. Ob koncu trimesečja pa so prisotni tudi ostali pomembni deli telesa, vendar še niso popolnoma razviti. V drugem trimesečnem obdobju pa začnemo govoriti o plodu – v tem obdobju začne plod zelo hitro rasti in organi začnejo dozorevati. Okoli 11. tedna se dokončno razvijejo spolni organi, okoli 25. tedna pa je možno zaznati tudi EEG, delovanje možganov. Tretje trimesečje se začne okoli 27. tedna, ko lahko ima prežgodaj rojeni otrok že realne možnosti za preživetje (7–26).

Poudariti moramo, da se dejstva iz embriološkega razvoja različno interpretirajo in da različni znanstveniki ter ostali misleci različno identificirajo, kdaj se začne *človeško* življenje. Nekako se vsi strinjajo, da se biološko življenje začne v trenutku oploditve, vendar pa so si mnenja različna o tem, kdaj naj bi se začelo *človeško* življenje. Odgovore lahko razdelimo v štiri skupine. Prvi menijo, da se to zgodi z oploditvijo, kjer

pride do oblikovanja novega genoma. Drugo mnenje je, da se to zgodi ob gastrulaciji, ko pride do pridobitve individualne fizične identitete. Tretji menijo, da pri EEG aktivaciji, torej ko je možno zaznati vzorce možganskih valov. Zadnji pa menijo, da se življenje človeka kot individuuma začne ob rojstvu oz. malo pred rojstvom, takrat ko se razvijejo pljuča in je možnost samostojnega dihanja (40). Zaradi vseh teh razhajanj v stališčih prihaja do mnogih težav, še posebej, ko gre za vprašanje poskusov na zarodkih. Zanimanje za sam zarodek je namreč zrastle z najdbo matičnih celic, ki naj bi prinesle revolucijo v samo medicino, še posebej, kar se tiče presajanja organov. V Evropskih državah je ustvarjanje zarodkov za potrebe raziskav in zdravljenja prepovedano z zakonom, zapisano pa je tudi v Konvenciji o človekovih pravicah v zvezi z biomedicino (Trontelj 2004, 522). V Angliji je embriologinja Ann McLaren, ki je bila članica interdisciplinarne komisije za vprašanje raziskovanja zarodkov, uvedla nov pojem za zarodek v prvih 14 dneh razvoja, ko je šlo za vprašanje etičnosti raziskav na zarodkih. Ta zarodek je poimenovala predzarodek in s tem dosegla, da so v Angliji sprejeli zakon, ki dovoljuje raziskave na zarodkih v prvih 14 dneh in tudi ustvarjanje zarodkov zgolj v ta namen. Kasneje je ta zakon sprejela tudi Španija. Embriologinja Ann McLaren je sicer pozneje preklicala svoj pojem in priznala, da je bil ta ustvarjen s posebnim namenom, toda zakon je medtem že začel veljati (Cvelbar 2004, 442). Čeprav je ta zakon uspel, pa je bil kasneje poskus za patentiranje postopka za pridobivanje izvornih matičnih celic, s katerimi so hoteli zdraviti možgansko bolezen, neuspešen. Leta 2011 so sodniki evropskega sodišča v Luksemburgu zavrnilo prošnjo, da bi patentirali postopke in terapije, do katerih je prišel dr. Oliver Brüstle. Njegov patent je bil za komisijo sporen, saj je iz Izraela uvozil pet dni stare pluripotentne zarodne matične celice, ki so ostale kot višek pri umetni oploditvi. V laboratoriju je nato celice spodbujal, da so se razvijale v določeno vrsto možganskih celic, ki jih je kasneje presadil v okvarjene možgane bolnika, kjer so te celice pomagale obnoviti tkivo. Pravobranilec sodišča je dejal, da se človek lahko razvije iz oplojene jajčne celice in bi zaradi tega morali v pravnem smislu oplojeno jajčno celico šteti za zarodek, in to je bil vzrok, da dr. Oliver Brüstle ni dobil privolitve za patent (R. M. 2011, 32).

2.2 Pravni pogled na zarodek

Če se najprej obrnemo na pravo, velja, da *nasciturus*¹ v pravnem smislu nima pravne sposobnosti. Kot je zapisano, fizična oseba pridobi pravno sposobnost z rojstvom in jo izgubi s smrtjo (Rijavec 2001, 199). Poznano pa nam je že iz rimskega prava pravilo, ki pravi, da tistega, ki se bo rodil, štejemo za že rojenega, če gre za njegove pravice oz. koristi. To pravilo pa velja tudi v našem pravu, toda moramo omeniti, da je edini predpis, ki se točno nanaša na položaj *nasciturusa*, Zakon o dedovanju. Ta zakon določa, da otrok, ki je bil spočet ob uvedbi dedovanja, velja za rojenega, če se rodi živ (199). Tukaj pa se začne debata za našo raziskavo, kaj v pravu pomeni spočetje, kdaj menijo, da se spočetje zgodi, in s tem dobimo tudi okvir statusa zarodka. Kot je zapisano, v pravu o spočetju govorimo od trenutka oploditve in to je od trenutka, ko se združita semenčica in jajčece, torej ob združitvi moške spolne celice in ženske spolne celice (200). Sicer se tukaj pojavljajo skeptiki, ki želijo to izpodbijati s trditvijo, da ne moremo točno določiti, kdaj je do spočetja prišlo. Vendar pa lahko njihove trditve zavrnemo, saj imamo na podlagi najnovejših metod v medicinski vedi možnost, da dokaj zanesljivo ugotovimo čas spočetja (200). Tukaj nastanejo dileme le glede umetne oploditve, toda problem ni samo spočetje, saj pri oploditvi *in vitro* poznamo njegov točen čas, ampak se nam postavi vprašanje, ali je lahko zarodek izven maternice nosilec pravic. Kot vemo, se pri oploditvi *in vitro* naredi več zarodkov, ženska pa ni dolžna donositi vseh. Kaj torej narediti z odvečnimi oz. nadštevilnimi zarodki in ali imajo ti zarodki tudi pravice? V dednem pravu sicer imamo omembo tudi oploditve *in vitro*, vendar pa bo verjetno moralo pravo v prihodnje najti ustrežnejšo rešitev. Trenutno velja, da kadar gre za primer dednega prava, ima pravice tudi tisti zarodek, ki je višek, kar pomeni, da je ta zarodek lahko shranjen do 5 let in ima pravice do dedovanja (200).

Zanimiv je tudi pogled v zgodovino, kako se je spreminjal status zarodka in kakšno mesto je imel v kazenskem pravu. To je eden izmed pomembnejših vidikov, saj lahko pri tem vidimo, kakšen odnos je imela človeška družba v preteklosti do nerojenega otroka. Rimsko pravno izročilo je že nerojenega otroka videlo kot človeško bitje, ki že ima določene pravice. Rimski pravnik Justinijan je nerojenemu otroku priznal status človeškega bitja, to pa je kasneje postalo tudi del civilnega prava (Strehovec 2007, 185). V katoliški Cerkvi in v kanonskem pravu je splav opredeljen kot umor, toda pod

¹ Nasciturus – nekdo, ki še ni rojen (Rijavec 2000, 199).

posebnimi pogoji. Dolgo je tako splav veljal kot umor le, če je zarodek že oživel. Naslanjali so se namreč na Aristotelove domneve, da moški plod oživi okrog štiridesetega dne, ženski plod pa šele okoli šestdesetega dne (Puklavec 2001, 209). Zanimivo je, kako se je kazensko pravo spreminjalo na naših tleh. V kazenskem zakoniku stare Jugoslavije (Kraljevine SHS) je bil splav prepovedan in kazniv, tako za osebo, ki je splav opravila, kot tudi za mater. Dovoljen pa je bil splav zaradi ogroženosti matere, vendar z dovoljenjem zdravniške komisije (209). Takšno stanje se je nadaljevalo vse do leta 1951. Takrat so ukinili kazen za nosečo žensko, saj ni bilo jasno, kaj narediti v primeru, da splav opravi ženska sama brez tuje pomoči. Dovolili pa so tudi splav v primeru, da bi bil otrok rojen s hudimi napakami (209). Leta 1994 smo v Sloveniji dobili prvi popolni kazenski zakonik. V njem se je določilo, da je rojstvo otroka svobodno. Splav je kazniv le v primeru, da je ta v nasprotju z zdravstvenimi pogoji in načinom umetne prekinitve nosečnosti, kot je določena z zakonom. Dovoljen je torej splav kot medicinski poseg, ki se opravi do 10. tedna nosečnosti. Po tem tednu se lahko splav opravi na zahtevo noseče ženske in če ta poseg ne ogroža njenega življenja ali zdravja, vendar pod pogojem, da poseg odobri tudi zdravstvena komisija (201). Iz vsega lahko torej potegnemo, da je status človeškega zarodka zelo majav, saj je v bistvu zelo odvisen od matere. Hujša oblika kaznivega dejanja je, kadar nekdo naredi splav ženski, ga poskuša narediti ali pa samo pomaga in je to proti njeni volji (201). Torej če se ženska prostovoljno odloči za splav in ga stori pod budnim očesom medicine, to ni kaznivo dejanja. Iz vsega lahko potegnemo, da so pravice matere pred pravicami otroka, oz. si lahko postavimo vprašanje, ali otrok pred rojstvom sploh ima pravice.

Pomembno je, da izpostavimo, kakšen status ima zarodek v Sloveniji danes. V našem pravnem redu glede njegove pravice do življenja govori 55. člen Ustave Republike Slovenije, kjer je zapisano, da je odločanje o rojstvu otrok svobodno. Ta svoboda pomeni, da ima ženska pravico do prekinitve nosečnosti in da ji morajo zdravstvene službe omogočiti sredstva in metode za preprečevanja nosečnosti ali rojstva otroka. Slovensko pravo o samem statusu zarodka govori, da ta nima ustavnega zagotovila nedotakljivosti človeškega življenja, kar najdemo v 17. členu Ustave. Tako pravo varuje življenje zarodka samo posredno, ko gre za določene predpise, ki varujejo življenje in telo ženske, in pa pogojno, ker je namreč njegov status odvisen od materine volje. Iz

tega lahko vidimo, da po našem civilnem pravu zarodek/plod ni oseba in tudi nima istih pravic, kot jih ima živorojeni človek. Kot pa smo že zapisali zgoraj, zarodku pripada poseben pravni položaj, ko gre za premoženjske pravice in če se ta rodi živ. To pomeni, da mu te pravice pripadajo že od samega spočetja dalje (Strehovec 2007, 205–206).

Pomemben dosežek pa je tudi Oviedska konvencija in dodatni protokoli, ki urejajo človekove pravice v zvezi z biomedicino. Ta konvencija o človekovih pravicah je bila pripravljena za podpis že 4. 4. 1997 v Oviedu, dolžna pa jo je spoštovati vsaka država, ki je članica Sveta Evrope, tudi Slovenija. Namen konvencije je varovanje dostojanstva in identitete vseh človeških bitij ter spoštovanje duševne in telesne nedotakljivosti brez razlikovanj v povezavi z uporabo biologije in medicine (Svet Evrope 2009, 10). V njej je pomemben predvsem 2. člen, ki pravi, da morajo koristi in skrbi za vsakega človeka prevladovati nad koristjo družbe ali znanosti. Celoten 18. člen konvencije se navezuje na raziskave na zarodkih. V prvem delu je zapisano, da zakon dopušča raziskave na zarodkih, ki so bili ustvarjeni pri postopkih umetne oploditve, vendar mora biti tudi tem zarodkom zagotovljeno ustrezno varstvo. Drugi del člena pa nam jasno poda, da je ustvarjanje zarodkov izključno za raziskovalne namene prepovedano (17).

2.3 Katoliški pogled

Ko govorimo o katoliškem pogledu na status človeškega zarodka, se moramo ozirati na dolgo zgodovino izročila. Katoliška teologija ima namreč neprekinjeno dvatisočletno izročilo, njeni temelji segajo vse do starozavezne judovske teologije (Strehovec 2007, 115).

Začnemo lahko pri Stari zavezi, kjer vidimo, da je pojem embrionalnega življenja temeljno povezan z Bogom, saj je Bog tisti, ki je človeka ustvaril po svoji podobi (115). Vendar pa ko govorimo o samem zarodku, je ta v Stari zavezi omenjen samo v posrednem smislu v 2. Mojzesovi knjigi: »Kadar se moža tepeta in pri tem suneta nosečo ženo, tako da splavi svoje dete, kakšna druga nesreča pa se ne pripeti, naj bo krivec kaznovan z globo, kakršno mu naloži ženin mož, in naj plača po razsodbi. Če pa se nesreča pripeti, daj življenje za življenje, oko za oko, zob za zob, roko za roko, nogo za nogo, opeklino za opeklino, rano za rano, modrico za modrico!« (2 Mz 21,22–25).

Zaradi odkritja izgubljenega hebrejskega teksta (t. i. *Vorlage*), so se pojavile dileme glede tega odstavka. Pojavila se je razlika med oblikovanim in neoblikovanim zarodkom, saj je v tekstu *Vorlage* prevod 2 Mz 21,22–25: »Če se dva moža bojujeta in ranita nosečo ženo in pride do splava neformiranega otroka, se plača kazen; če se splavi formiran zarodek pa se zahteva življenje, oko za oko ...« (Strehovec 2007, 118). Vendar pa lahko skozi Staro zavezo opazimo, da je bila hebrejska misel daleč od razmišljanja o problemu formiranosti in neformiranosti človeškega zarodka, saj lahko to zaznamo šele na začetku helenizacije. Za starozaveznega človeka je namreč značilno, da mu je nastanek življenja velika uganka, ki je prepletena z Božjim delovanjem. Kot navaja moralni teolog Strehovec, so do še ne rojenega človeka čutili globoko spoštovanje in skrb, ki se je še posebej kazala v skrbi za nosečnice (119).

V Novi zavezi opazimo, da v samih evangelijih in drugje ni govora o zarodku niti o splavu v neposrednem smislu, nikjer tudi ni omenjeno spoštovanje še nerojenih otrok. Zanimivo pa je, da lahko pri apostolu Pavlu najdemo izraz *pharmakeia*, kar pomeni čaranje. Ta izraz povezujejo z ubijalci in zastrupljevalci, ki naj bi v tistem času opravljali splave, ki so jih označevali kot čarovniška in vračarska dela. Prve krščanske skupnosti so namreč na življenje gledale kot na Božji dar (120).

Rimska družba v času prvih stoletij po Kristusu je imela lastna stališča na področju zakona, splava in vojske. Zaradi tega na začetku družba prenatalne oblike človeškega življenja ni pravno ščitila in so bili pogosti oz. dovoljeni splavi in detomori (121). Okoli leta 100 pa se je pojavila prva knjiga, ki je ta pogled spremenila. To je bila knjiga *Didache*, ki je bila napisana za poganske katehumene. V njej je glede nerojenih otrok zapisano: »Ne ubijaj otroka s splavom in ne škoduj že rojenemu« (*Didache* 2,2). Omenja tudi tiste, ki so opravljali splave: »Tisti, ki hodijo po poti smrti, so ubijalci otrok in uničevalci bogopodobnosti« (*Didache* 5,2). Tako se je spremenil tudi sam pogled na otroke v etičnem smislu, saj ti niso več last staršev, s tem pa se je tudi omejilo načelo, kjer je oče imel pravico podeljevanja življenja otrokom (Strehovec 2007, 121). Prvi izmed cerkvenih očetov, ki je govoril o splavu v spovedni praksi, je bil sv. Bazilij, ki je pravil, da je treba splav razumeti kot uboj in da storilec ne sme ostati nekaznovan². Za sv. Bazilija čas spočetja ni bistven, saj pravi, da ni pomembno, ali je zarodek že oblikovan ali pa še neoblikovan (123).

² Kazen za splav je izobčenje za 10 let (Strehovec 2007, 123).

Nekoliko kasneje, v času nadškofa Teodorija (690–740), se je ponovno pojavilo vprašanje o oblikovanju zarodka. Sam canterburyjski nadškof Teodorij je govoril, da za tiste, ki opravijo splav pred 40. dnem od spočetja, ni kazni. Tudi v *Decretum Gratiani* je zapisano: »Tisti, ki opravi splav pred vstopom duha v telo, ne zagreši uboja« (*Decretum* 32,2,8). Kot navaja Strehovec, je razliko med oblikovanim in neoblikovanim zarodkom v Cerкви izničil Zakonik cerkvenega prava iz leta 1869 (Strehovec 2007, 124). Takrat se je v ospredje postavilo vprašanje o tehtanju materinega in otrokovega življenja, pri čemer pa se je večina strinjala, da kadar gre za materino življenje, je splav dopuščen (125).

Ponovno so se vprašanja in razprave o življenju, splavu in kontracepciji odprla po II. vatikanskem koncilu. Večina teologov je sprejela tezo, da se človeško življenje začne s spočetjem. Nekateri ameriški teologi pa so postavili to tez pod vprašaj in dejali, da se človeško življenje začne z ugnezditvijo zarodka, kar naj bi bilo približno 14 dni po spočetju (130). Izpostavimo lahko znanega bioetika in moralnega teologa Dioniga Tettamanzija, ki je v svojem delu zapisal, da je zarodek že oseba, saj je pojem osebe neločljivo povezan s pojmom telesa – telo pa se začne s spočetjem in ne z ugnezditvijo. Moralni teolog Bernhard Häring, ki gleda na človeško življenje kot na dragocen Božji dar, pritrjuje biološkimi podatkom. To pomeni, da se človeško življenje začne s spočetjem oz. z nastankom dednega zapisa (131).

Današnje razmere in pogled katoliške Cerkve do samega zarodka pa je najbolje opisal papež Janez Pavel II. v svoji okrožnici *Evangelij življenja*. V izhodišču poudari, da je Bog ustvaril človeka po svoji podobi. Človeku je dal nalogo, da rodi in se razmnožuje, da si podvrže zemljo in gospoduje nad drugimi bitji. Človek je tako kralj in gospod ne samo nad stvarmi, ampak tudi nad samim seboj. Vendar pa se mora človek zavedati, da to gospostvo ni absolutno, ampak je le gospostvo v službi. Ravno tako pa človek ni gospodar nad življenjem, ampak je le izvrševalec Božjega načrta. Tako je človeku dano življenje, ki ga ne sme zapraviti in pod nobenih pogojev si ne sme lastiti pravice, da bi uničil nedolžno človeško življenje. Zaradi tega imamo že v Svetem pismu zapisano Božjo zapoved, ki pravi: »Ne ubijaj!« Bog je absolutni Gospod človekovega življenja, ki ga je oblikoval po svoji podobi, in zaradi tega je vsako človeško življenje sveto in nedotakljivo (Janez Pavel II. 1995, 58–59). Iz zapisov Janeza Pavla II. lahko uvidimo, zakaj je Cerkev označila nameren splav za gnusen zločin. Kot je zapisano, je namreč

človeško bitje, ki se šele odpira življenju, najnedolžnejše in ga nikakor ne moremo imeti za napadalca. Zaradi tega Cerkev uči, da je treba varovati sad človeškega spočetja od prvega trenutka njegovega obstoja in mu zagotoviti brezpogojno spoštovanje. Vsako človeško življenje je sveto in nedotakljivo, ne glede na trenutek njegovega obstoja, tudi tisto, ki je v začetnem obdobju pred rojstvom. Cerkev pa ne obsoja samo hotenega splava, ampak tudi uporabo človeških zarodkov in plodov za razne poskuse, saj je to dejanje zločin nad njihovim dostojanstvom (62–67). Če povzamemo: katoliška Cerkev se zavzema za brezpogojno spoštovanje vsakega človeškega bitja od spočetja dalje.

2.4 Utilitaristični pogled

Ko želimo opredeliti položaj človeškega zarodka in njegovega statusa v utilitarističnem pogledu, se znajdemo pred zelo zahtevno in zapleteno nalogo. Mnenja različnih utilitaristov se sicer med seboj prepletajo, vendar nimamo enotnega utilitarističnega pogleda. Le-tega najdemo v različnih odtenkih: od milejše oblike pa vse do skrajnih različic. Utilitaristični pogled je predvsem usmerjen v napredek tehnologije, ki vedno bolj posega v naša vsakdanja življenja in vpliva na naše delovanje. Na splošno lahko rečemo, da tehnika ni več samo sredstvo, ki bi nam služilo, ampak se vedno bolj nagibamo k temu, da smo mi sami vse bolj v službi tehnike (Globokar 2007, 456).

Kdaj torej po mnenju utilitaristov zarodek postane oseba in pridobi posebne pravice? Če povzamemo besede filozofa in bioetika Petra Singerja, je zadeva precej zapletena. Kot trdi, lahko kot osebo označimo tudi žival in ravno zaradi te podobnosti med človekom in višje razvitimi sesalci, Singer ne razume, zakaj se ljudem zdi, da bi morali obravnavati življenje anencefaličnega otroka ali zarodka kot sveto, če pa po drugi strani ubijamo zdrave pavijane za odvzem organov (Singer 2004, 217). Zaradi tega tudi meni, da bi morali postaviti neko mejo, obdobje, v katerem bitje pridobi status osebe in ima enake pravice kot ostali ljudje. Za Singerja je to obdobje osemindvajset dni po rojstvu in vse, kar je pred tem obdobjem, je v rokah staršev. Oni se odločijo, ali želijo imeti otroka ali ne (225). Že katoliški teolog Norman Ford je trdil, da lahko dilemo, ali zarodek postane oseba ob spočetju, razrešimo, če pogledamo primer enojajčnih dvojčkov. Ti lahko nastanejo še kar nekaj časa po oploditvi (približno 14 dni). Ali je torej dvojček še ista oseba ali je potem to druga? Ford je tako dejal, da dokler je delitev še možna, je to

samo skupek celic in ne individualen organizem. Cerkev njegovih trditev ni sprejela, jih pa tudi ni obsodila (188–119). Singer pa je tudi zapisal, da ker je danes reproduktivna medicina tako zelo razvita, se je meja, ki je predstavljala spočetje, že skoraj popolnoma zbrisala. Gledati zarodek skozi oči laboratorijskih delavcev je drugačno, saj je težko ohraniti neko vero v dragocenost življenja. Težko si je tudi predstavljati samo mejo spočetja, ko pa lahko danes medicina ustvari iz zarodka produkt, kar pred tem ni bil še nikdar (121). Iz vseh teh argumentov Singer nadaljuje, da zaradi tega ne vidi nič spornega v umetni prekinitvi nosečnosti, preden zarodek dobi zavest, in da je veliko bolj sporno dejstvo, da na tržnicah umirajo ribe. Zarodek naj bi zavest pridobil že pri približno 10. tednu nosečnosti, vendar EEG postopek opravijo šele v 23. tednu nosečnosti, kar najverjetneje kaže, da se do tega tedna zarodek zaveda samo občasno. Vendar kot trdi Singer, so ob umetni prekinitvi nosečnosti bolečine in trpljenje zarodka minimalni, saj je vse odvisno od novih metod, ki jih uporablja medicina. Za Singerja je potemtakem veliko bolj sporno dejstvo, da imajo zavest tudi vse ribe, ki pa v večini umirajo na zelo počasen način na tržnicah. Izhajajoč iz teh dejstev bi torej morali prepovedati tako umetno prekinitvev nosečnosti kot ribolov (244–246). Oseba je za Singerja tisto bitje, ki razmišlja, čuti, se zaveda samega sebe in načrtuje prihodnost (Globokar 2007, 458).

Med utilitarističnimi pogledi se najde tudi takšen, ki je naravnan zelo feministično. Zagovorniki namreč menijo, da ima ženska vso pravico, da odloča o tem, kaj se bo dogajalo z njenim telesom. S tem pogledom se sicer ne strinjajo vsi, toda ameriška filozofinja Judith Jarvis Thompson se še posebej naslanja na ta argument, saj meni, da pravica do življenja ne vključuje tudi pravice do uporabe telesa nekoga drugega, tudi če to pomeni, da bi brez te uporabe umrli (Singer 2008, 143–144). Splav torej ni nekaj spornega, kot meni Judith Thompson, še posebej, če je nosečnost posledica posilstva. Ženska, ki zanosi v primeru posilstva, se namreč proti svoji volji znajde v nezaželenem položaju, kjer je povezana s plodom (144).

Za Petra Singerja bi lahko rekli, da sodi v milejšo obliko utilitarizma, medtem ko imamo tudi bolj skrajne utilitariste. Med te bi lahko šteli Alberta Giubilinija in Francesca Minerva, ki sta izjavila, da sta si zarodek in novorojenček v prvih tednih po rojstvu enaka, saj nobeden od njiju nima moralnega statusa. Brez moralnega statusa pa jima tudi ne pripada pravica oz. varstvo življenja. Po mnenju nekaterih filozofov je

dovoljeno nekoga brez moralnega statusa ubiti iz istih razlogov kot pa opraviti splav (Trontelj 2012, 1). Še bolj skrajno pa je njuno prepričanje, da je otroka bolje ubiti kot pa dati v posvojitev. Kot pravita, matere, ki so izgubile otroka, žalujejo in v primeru smrti je žalovanje krajše kot pa v primeru oddaje otroka v posvojitev (2). Še dlje v skrajnosti je šel ameriško-kanadski filozof Michael Tooley, ki je zagovarjal svojo trditev, da je dovoljeno usmrtiti otroka do njegovega drugega leta, saj do tega leta otrok še ni sposoben polnega zavedanja in brez zavestnega interesa si še ne more želeti, da bi obstajal v prihodnosti (2).

3. UMETNA OPLODITEV

Po splošnem uvodu v prvem poglavju se bomo v naslednjih dveh poglavjih posvetili dvema konkretnima vprašanjema s področja bioetike: umetni oploditvi in kloniranju.

Ko govorimo o umetni oploditvi, moramo najprej vedeti, kaj pod ta pojem sploh spada. Umetna oploditev je biomedicinski postopek, ki pripelje do spočetja na drugačen način kot s spolnim odnosom. Pri tem pa moramo omeniti, da obstajajo različni postopki, načini in tehnike oploditve (Klun, Vrtovec in Tomažević 2002, 97).

Če povzamemo zelo splošno delitev, glede na vključitev oz. ne vključitev t. i. darovalca delimo postopek na heterologno (uporabljene so spolne celice vsaj enega darovalca) in homologno oploditev (uporabljene so spolne celice partnerjev).

Glede na mesto, kjer se oploditev zgodi, pa delimo postopke na oploditev znotraj telesa oz. inseminacijo (do oploditve pride v ženskih spolovilih) in na oploditev zunaj telesa oz. *in vitro* (IVF – do oploditve pride v epruveti).

Tako obstajajo različne kombinacije načinov umetne oploditve:

- homologna umetna oploditev znotraj telesa: prenos že prej zbranih moževih spolnih celic v spolovilo žene;
- homologna umetna oploditev zunaj telesa: gameti³ moža in žene se srečata v epruveti, oplojeno jajčece nato presadijo v maternico. Za vstavev enega zarodka je treba oploditi več jajčec, neuporabljenaj jajčeca pa zamrznejo, uporabijo za poskuse ali splavijo.
- heterologna umetna oploditev znotraj telesa: prenos spolnih celic darovalca v ženska spolovila.
- heterologna umetna oploditev zunaj telesa: združitev spolnih celic, ki pripadajo darovalcu, v epruveti in nato presaditev jajčeca v maternico. Neuporabljenaj oplojena jajčeca zamrznejo ali na njih opravljajo poskuse.

³ Gameta je spolna celica. Pri ženski je to jajčna celica, pri moškem pa semenčica (Klun, Vrtovec in Tomažević 2002, 223).

Kot nam je znano, neplodnost ni samo stvar ženske, ampak je vse pogosteje tudi težava moških. Zato so tudi začeli z novejšimi metodami v pomoč moški neplodnosti. Med te metode štejemo postopek ICSI (*Intracytoplasmic sperm injection*), ki označuje neposreden vnos moške spolne celice v citoplazmo ženske jajčne celice. Za ta postopek je potrebna le ena moška spolna celica, ki jo nato vstavijo v žensko jajčece (Strehovec 2009, 19).

Pri umetni oploditvi ne gre samo za vprašanje, ali je ta postopek sporen ali ne, temveč se tema dotakne tudi vprašanja o zarodkih, zlasti tistih, ki so nastali kot odvečni zarodki v tem procesu. Zato se mi zdi pomembno, da se v tem poglavju dotaknemo tudi tega vprašanja.

3.1 Zgodovinski razvoj

Med začetnike umetne oploditve lahko štejemo dr. Landruma Shettlesa. Že od leta 1935 se je intenzivno posvečal študiju umetne oploditve, naprej pri živalih, kasneje pa tudi pri človeku. Prvo oplojeno jajčno celico mu je uspelo razviti leta 1955. Jajčece se je razvilo do stopnje morule, kar pomeni, da se je jajčece razvilo na 32 celic. V tej razvojni stopnji pa je bil zgodnji zarodek pripravljen za prenos v maternico, česar pa dr. Shettles ni storil zaradi nasprotovanja predstojnikov (Klun, Vrtovec in Tomaževič 2002, 99–100).

Leta 1959 pa se je zgodila prva uspešna zunajtelesna oploditev z rojstvom, ki sta jo izvedla biologa dr. Gregory Pincus in dr. Min Chueh Chang na kuncih. Opravila sta zgodnji prenos zarodkov, čemur pa je sledila tudi skotitev. Sami poskusi in ideje zunajtelesne oploditve sicer segajo že vse nazaj v leto 1934, ko je dr. Gregoryju Pincusu uspelo oploditi jajčece pri kuncih, vendar nadaljevanje ni bilo možno zaradi slabe opreme laboratorijev (99).

Popolni uspeh umetne oploditve pa sta leta 1978 dosegla profesorja Patrick Steptoe in Robert Edwards. Po mnogih neuspešnih poskusih sta končno oznanila rojstvo deklice Louise Brown. Deklica je bila rojena 25. julija leta 1978 in je še danes znana kot prvi

otrok iz epruvete⁴. Za svoje uspehe na področju medicine je profesor Robert Edwards prejel tudi Nobelovo nagrado leta 2010 (99).

Pomemben mejnik pri umetni oploditvi je leta 1992 dosegla skupina belgijskih znanstvenikov. Uspela jim je že zgoraj omenjena metoda umetne oploditve, imenovana ICSI, ki je namenjena predvsem primerom, kjer je vzrok za neplodnost v moškem. Pri tej metodi gre za vnos samo ene moške spolne celice v citoplazmo jajčne celice (Mihelič 2010).

3.2 Katoliški pogled

Kako gleda Cerkev na zdravljenje neplodnosti in umetno oploditev? Ko gre za zdravljenje neplodnosti, mora medicina upoštevati tri temeljne dobrine: prva dobrina je vsekakor pravica do življenja in pa seveda telesna nedotakljivost vsakega človeškega bitja, od njegovega spočetja do njegove (naravne) smrti; na drugo mesto se postavlja zakonska zveza in spoštovanje pravice, da postaneta mati in oče samo drug preko drugega; za tretjo dobrino pa morajo upoštevati vrednoto človeške spolnosti, ki narekuje, da se iz sadu ljubezni zakoncev rodi novo življenje (Strehovec 2009, 15). Iz teh temeljnih dobrin lahko razberemo, da Cerkev ne zavrača postopkov za umetno oploditev zaradi tega, ker bi bili le-ti umetni, ampak ne odobrava teh postopkov v primeru, ko zadevajo samo dostojanstvo človeške osebe, in jih je treba vrednotiti pod moralnim vidikom.

Če upoštevamo zgoraj navedena načela, potem pridemo do sklepa, da so za katoliški pogled nedopustne vse oblike heterologne inseminacije, kot tudi homologne inseminacije, ki nadomeščajo spolni odnos zakoncev. Prav tako pa je nedopustna umetna oploditev z metodo ICSI v primeru moške neplodnosti, saj tudi ta postopek nadomesti spolni odnos med dvema zakoncema (16–19). Moramo pa poudariti, da so dovoljeni postopki, ki pripomorejo k oploditvi v telesu oz. odstranijo ovire za naravno oploditev. Med te postopke štejemo hormonsko zdravljenje neplodnosti, operacijo

⁴ Uspeh umetne oploditve je bil več kot očiten. Louisina sestra, ki je bila ravno tako spočeta z IVF štiri leta kasneje, je bila zabeležena kot štirideseti otrok iz epruvete (Wikipedia 2015)

endometrioze⁵ in pa kirurško čiščenje jajcevodov. Vsi ti postopki so s katoliškega stališča dovoljeni, saj z njimi dosežemo, da zakonski par po naravni poti spočne otroka. Cerkev tudi spodbuja, da s pomočjo ustrezne zakonodaje neplodni pari posvojijo otroke, poleg tega pa je tudi za spodbujanje raziskav in investicij, ki bi preprečevale neplodnost (16). Katoliški pogled je utemeljen na etičnem pogledu, ki je lahko obče sprejemljiv, saj poudarja spoštovanje univerzalnih etičnih načel, kot so spoštovanje svetosti in nedotakljivosti človeškega življenja. Zaradi tega je strogo proti raznim poskusom na odvečnih zarodkih, ki nastanejo v procesu umetne oploditve, ter proti ustvarjanju zarodkov izključno za raziskovalne namene (Strehovec 2007, 173).

Če se najprej naslonimo na samo dejstvo, da je spolnost in spočetje otroka skozi luč katoliškega pogleda zakonsko dejanje, že lahko vidimo argument proti umetni oploditvi. Stališče Cerkve je, da je posredovanje življenja osebno dejanje dveh zakoncev in nenadomestljivo. Pri umetni oploditvi pa, kot vemo, pri posegu sodeluje tretja oseba (zdravnik) in potemtakem to ni več dejanje dveh zakoncev. Težave glede tega nastajajo, tudi zato ker je ponekod po svetu umetna oploditev že skoraj rutinski postopek. Na to ne gledajo več kot na pomoč dvema zakoncema, ki ne moreta zanositi po naravni poti. Zmeraj več zakoncev uporabi postopek IVF zaradi same genetske selekcije potomcev. Pri naravni zanositvi namreč ti pari ne bi mogli izbirati spola otroka in boljšega genskega zapisa. Posledice zasledimo že pri tem, da se nekaterim ne zdi več nič spornega, da pri tem tehničnem postopku pride tudi do velikega števila splavov, ki so na žalost del procesa umetne oploditve. Takšno razmišljanje vodi v oslabitev obče etike, ki temelji na spoštovanju vsakega živega bitja (Strehovec 2009, 17–18).

Pri postopku umetne oploditve pa ni sporen samo način oplojevanja, ampak obstajajo še drugi etični zadržki. V samem postopku oplodijo več jajčec, kot jih je potrebno in iz katerih se kasneje razvijejo zarodki. Danes je tudi že praksa, da zaradi boljše možnosti zanositve, v maternico vstavijo več zarodkov, kot je število zelenih otrok. Takšna praksa je za katoliški pogled sporna, saj privede do popolnoma popredmetenega ravnanja s človeškimi zarodki. Težava je predvsem v tem, da te metode privedejo že do nekakšnega tekmovanja za potomstvo in se pri tem izgubi vsakršno spoštovanje, ki si ga vsak človeški zarodek zasluži (18).

⁵ Bolezensko stanje, pri katerem pride do tkiva, ki je podobno sluznici maternice in se razrašča izven maternice. Ta bolezen povzroča neplodnost in bolečine ter je vzrok za neplodnost 20–40 % neplodnih žensk (Univerzitetni klinični center Ljubljana 2014).

Multiplikacija je postopek, ki se pri umetni oploditvi izvaja večkrat. Najprej dobi ženska hormonsko pomoč, ki stimulira jajčnike, da lahko kasneje zdravniki pridobijo ne samo enega jajčeca, ampak več. To je eden izmed načinov, ki ga uporabljajo za doseganje večjega uspeha, s tem pa se tudi izognejo ponavljanju posega, pri katerem odvzamejo ženski jajčeca. Temu postopku nato sledi združitev moške in ženske spolne celice v epruveti, kjer nastane oploditev in pride do zarodka. Ta zarodek je kasneje pripravljen za vstavitve v žensko maternico. S stališča Cerkev pa je nesprejemljiv ne samo sam postopek, ampak tudi kar se kasneje zgodi s tistimi zarodki, ki niso bili vstavljeni v maternico. Neuporabljene zarodke namreč medicina zamrzne za primer, da pri prvem poskusu ne pride do nosečnosti oz. da si partnerja zaželite še enega otroka čez nekaj let. Cerkev meni, da predstavlja zmrzovanje nespoštovanje človeških zarodkov. S tem, ko dopustimo nastanek zarodka v epruveti, ga izpostavimo resni smrtni nevarnosti ali telesni okvari. Dokazano je namreč, da številni zarodki ne preživijo postopka zamrzovanja oz. kasneje tudi postopka odmrzovanja (20). Vendar pa je umetna oploditev za Cerkev sporna tudi zaradi drugih razlogov. Neuporabljene zamrznjene zarodke namreč nato skladiščijo, pri čemer se pogosto zgodi, da ti zarodki ostanejo neuporabljene in se v skladiščih samo kopičijo. Tukaj pa se nekateri ne ozirajo več na etično plat, ampak gledajo samo še na zakonodajo, ki narekuje, da se morajo ta skladišča od časa do časa izprazniti, da se naredi prostor za nove. Predlogi, kaj s temi zarodki narediti, pa so etično zelo vprašljivi. Etično nesprejemljivo je, da bi te zarodke uporabljali za razne raziskave ali pa zdravljenje bolezni, saj ti zarodki niso le biološki material, ki se kasneje uniči, ampak človeško bitje z dostojanstvom (21). Za katoliški pogled na splošno niso sporna raziskovanja, ki se delajo z namenom izboljšanja prihodnosti pacientov. Sporno je, kadar se za raziskave uporabljajo npr. matične celice zarodkov, za katere obstajajo alternativni viri in jih je mogoče pridobiti na etično povsem sprejemljiv način, na primer iz popkovnične krvi in pa tkiv iz že rojenih človeških bitij (Klampfer 2010, 82). Etično nesprejemljiv pa je predlog, da bi odvečne zarodke odmrznili in jih uporabljali za raziskovanje kot navadna trupla. Pri tem postopku bi bil biološki material odvzet na nedopusten način, saj bi šlo za namerno uničenje zarodka. Nesprejemljiv je tudi predlog, da bi te zarodke lahko dali neplodnim parom za oploditev, saj je katoliški pogled jasen glede heterologne oploditve, da je ta nesprejemljiva. Heterologna oploditev nadomesti odnos dveh zakoncev in pri samem

postopku gre tudi za moško spolno celico nekega drugega moškega (Strehovec 2009, 21).

S katoliškega pogleda je umetna oploditev *in vitro* nesprejemljiva tudi zaradi tega, ker lahko zdravnik izbere, kateri zarodek bo vstavljen v maternico, kar je preprosto rečeno selekcija zarodkov. To se dogaja že pred vstavitvijo zarodkov v maternico, saj z določenimi raziskavami ugotovijo, kateri zarodki so brez napak, kateri so gensko popolnejši ali celo kateri so zaželenega spola. Tiste zarodke, ki po njihovem mnenju ne spadajo v zelen okvir, kasneje uničijo. Takšna selekcija je za Cerkev absolutno sporna in sramotna, saj jemlje drugim zarodkom pravico do življenja. Dostojanstvo je nekaj, kar pripada vsakemu človeškemu bitju, ne glede na želje družine in družbe. Etično sporna pa je tudi diskriminacija bolnih in nepopolnih/invalidnih ljudi (23–24). Temu postopku selekcije pogosto sledi še selektivni splav. Za večjo uspešnost umetne oploditve namreč vstavijo v maternico po več zarodkov hkrati. Večplodna nosečnost pa prinaša svoja tveganja, zaradi česar pride velikokrat do odločitve, da se odstrani oz. splavi eden ali več izmed zarodkov, da ima drugi večjo možnost za preživetje. Selektivni splav pa je za Cerkev v vseh pogledih nesprejemljiv, saj je to hoteni splav in hudo nemoralno dejanje (21).

V povezavi s to temo naj poudarimo še, da katoliška Cerkev ne označuje vseh metod predrojstvene diagnostike kot moralno sporne. Ker je sam postopek lahko zapleten, meni, da mora biti presoja o tem skrbnejša in določnejša. Če se ugotovi, da ni nesorazmernih nevarnosti tako za otroka kot mater in da je tako mogoče zgodnje zdravljenje, je tehnika diagnostike vsekakor moralno dovoljena. Podpira jo tudi v primeru, da se s to tehniko moralno podprejo starši in da se zavestno sprejme še nerojen otrok (Janez Pavel II. 1995, 67).

Vidimo lahko, da vsi argumenti, ki so podlaga za katoliški pogled, izhajajo iz utemeljene, trdne dvatisočletne katoliške tradicije. To mišljenje ima svoj izvor že v Svetem pismu. Izpostavimo lahko 5. Božjo zapoved, ki pravi: »Ne ubijaj!« Ta zapoved je nekakšna meja, ki se ne sme prekoračiti, saj nas po svoji notranji vsebini spodbuja k spoštovanju vsakega življenja. Ne smemo in nimamo pravice komu vzeti življenja, saj je samo Bog tisti, ki je Gospod življenja od njegovega začetka do njegovega konca (58–59). Iz tega izhaja kritičnost katoliškega pogleda do umetne oploditve, še posebej, ko pridemo do samih zarodkov. Da je splav gnusen zločin, pravi že 2. Vatikanski

cerkveni zbor. Pri splavu oz. uničenju zarodkov gre za umor človeškega bitja, ki se je šele odpiral življenju in takšnega bitja ne moremo nikoli imeti za napadalca, še manj pa za nepravičnega napadalca (63). Papež Janez XXIII. je povedal, da je vsako človeško življenje sveto, saj že od samega začetka zahteva Božje ustvarjalno delovanje. Razni poskusi in uporaba človeških zarodkov so zločin nad njihovim dostojanstvom, ki si ga zasluži vsako človeško bitje, in ravno tako kot si spoštovanje zaslužijo že rojeni otroci in drugi ljudje, si spoštovanje zaslužijo tudi zarodki (66–67).

Kristusovo odrešenje pa je še dodaten razlog za zagovarjanje svetosti življenja vsakega posameznika. Tako moramo gledati na človeka kot na nekoga, ki je vreden celo toliko, da je Bog zanj žrtvoval svojega Sina. To dostojanstvo odrešenih pa je lastno vsakemu, ne glede na spol, raso, starost, ali je bogat ali reven, bolan ali zdrav, kristjan ali nekristjan, rojen ali še nerojen (Globokar 2004, 433).

Kot smo videli, je s stališča krščanske antropologije vsekakor nedopustna vsaka heterologna umetna oploditev. Etično nedopustni so vsi tisti postopki, ki nadomeščajo spolno združitev zakoncev in ločeno od zakonskega dejanja začinjajo proces novega življenja. Kadar pa je tehnika v pomoč srečanju spolnih celic in ne nadomesti spolne podaritve zakoncev, je tak postopek moralno dopusten. Tako bi lahko imeli s stališča krščanske etike za sprejemljive nekatere oblike homologne umetne osemenitve (Globokar 2007, 77).

3.3 Utilitaristični pogled

V nadaljevanju bomo spoznali še utilitaristični pogled na postopek umetne oploditve, ki je za njegove podpornike sprejemljiv. Če je namreč sprejemljiv splav in je zakonsko predpisano, da ima ženska pravico do zdravnikove pomoči pri njem, zakaj potemtakem ne bi sprejeli umetne oploditve. Umetna oploditev oz. spočetje novega bitja je po moralni plati namreč manj sporen postopek kot pa namerno uničenje zarodka (Klampfer 2010, 69). Kot smo že navedli zgoraj, je ena od glavnih etičnih dilem pri umetni oploditvi ravno status odvečnih zarodkov. Kadar gre za raziskave na teh zarodkih, zagovorniki utilitarističnega pristopa menijo, da so takšne raziskave koristne, ko gre za bolnike v prihodnosti. Kot vemo, je za utilitariste zmanjševanje bolečine in trpljenja

glavni cilj. Moralni teolog Strehovec je prepričan, da zarodek pri utilitarističnih mislecih ne dosega velikega spoštovanja, saj jim je veliko bolj pomembna svoboda, ki jo želijo uživati, in zanje ni pomembno, kakšne so posledice določenega dejanja za sam zarodek (Strehovec 2007, 172). Ti njihovi cilji pa so tudi vzrok, da ustvarjanje, uporaba in pa uničevanje zarodkov v raziskovalne namene ne predstavljajo nekega velikega problema. Ravno tako pa ne vidijo ničesar spornega v uporabi splavljenih fetusov (172).

Podporniki utilitarističnega pogleda so za raziskovanja na zarodkih, ker menijo, da bi s temi raziskavami pripomogli pri spoznavanju zakonitosti, mehanizmov in pa različnih faz v razvoju zarodka ter ploda. Menijo tudi, da bi s tem lahko pripomogli k učinkovitejšim metodam oploditve z biomedicinsko pomočjo. Razvozanje človeškega genoma, ki je pripomoglo k bliskovitemu napredku v medicini, pa daje upanje tudi mnogim težkim kroničnim bolnikom po vsem svetu (Klempfer 2010, 76–77). Vendar pa ne smemo pozabiti, da so znotraj tega pogleda podporniki zakona, ki bi dovolil poskuse in raziskave na odvečnih zarodkih, pa tudi tisti, ki sicer podpirajo zakon, vendar z določenimi spremembami. To lahko vidimo že pri primeru, kjer so na znameniti komisiji Mary Warnock zapisali, da moramo pri temi o raziskavah na zarodkih upoštevati dve določeni omejitvi. Prva je ta, da morajo raziskave potekati samo na odvečnih zarodkih, ki so nastali ob umetni oploditvi, in da le-ti ne smejo biti starejši od štirinajstih dni. Druga omejitev pa je ta, da se ne smejo namerno ustvarjati zarodki v raziskovalne namene. Kljub temu da je druga omejitev dobila na komisiji večinsko podporo in se z njo strinja večina držav, pa je tukaj tudi izjema. Velika Britanija dovoljuje ustvarjanje zarodkov za namene kasnejših raziskav, kadar je to za raziskavo neizogibno (76). V Sloveniji pa je zakonsko prepovedano ustvarjati (klonirati) človeške zarodke za raziskovalne namene. Same raziskave na zarodkih pa so dovoljene, kadar gre za zarodke, pridobljene pri postopku IVF, ki imajo razvojne napake in so neprimerni za vnos v maternico, pa tudi tiste, ki so predvideni za uničenje. Do izvedbe teh raziskav pa lahko pride šele, ko v to privolijo starši zarodkov in je raziskava odobrena s strani Komisije za medicinsko etiko. Dovoljeno pa je tudi opravljanje raziskav na splavljenem fetusu, ampak samo, če se s tem strinja tudi ženska, ki je splavila. Prepovedano pa je izvajanje namernega splava za raziskave (84).

Pri utilitarističnem pogledu bi morda sprva pričakovali, da se s trditvijo, da samske ženske nimajo pravice do oploditve z biomedicinsko pomočjo, ne strinjajo. Vendar pa je

tukaj slika nekoliko razcepljena, saj se nekateri strinjajo z zapisanim zakonom, ki prepoveduje umetno oploditev samskim ženskam, spet drugi pa menijo, da je zakon krivičen. Situacija je zelo zapletena, saj je, kot je dejal Karel Zupančič na srečanju Medicina in pravo leta 2001 v Mariboru, tudi samska ženska načeloma upravičena do umetne oploditve, ampak le, če je dokazano, da je ta neplodna⁶. Vendar pa se domneva, da je neplodnost mogoče dokazati le v trajnem partnerskem odnosu, in s tem je možnost oploditve z biomedicinsko pomočjo samski ženski onemogočena. Zakon ni nasproten tem ženskam, ker bi bile brez partnerja, ampak zato, ker ne morejo dokazati, da so neplodne. Neplodnost lahko po zakonodajalčevih zahtevah dokažejo le tako, da si naprej omislijo stalnega partnerja (41). Nasprotniki zakona o zdravljenju neplodnosti in postopkih oploditve z biomedicinsko pomočjo pa menijo, da je to diskriminacija samskih žensk. Na nepravilnosti je opozoril tudi zdaj že nekdanji minister za zdravstvo Dušan Keber, ki je bil minister v času sprejemanja zakona. Kot je dejal, je smešno, da bi neplodnost dokazovali le v primeru rednih spolnih odnosov s stalnim partnerjem. Trdil je, da je neplodnost možno dokazati tudi v odnosih z nestalnim partnerjem. Nasprotniki sedanje zakonske ureditve, ki onemogoča umetno oploditev samskim ženskam, so prepričani, da samska ženska nima nič manjše želje po otroku in zaradi tega ni ta želja nič manj moralno legitimna kot pri tistih ženskah, ki jim otroka ne uspe spočeti v rednih odnosih s stalnim partnerjem (44).

Mnenja se trejo tudi ob ideji, da bi označili postopek IVF kot terapevtski postopek. Tako ena stran podpira takšno mnenje, saj so prepričani, da bi bila umetna oploditev kot terapija brez pomisleka moralno dopustni postopek. Vendar pa, kot trdijo nasprotniki, ni vsaka terapija moralno dopustna – terapija, ki bi povzročila škodo za ostale dele telesa, je namreč nedopustna, ravno tako pa tudi nesmotrno podaljševanje življenja (Pessina 2013, 119). Kot pravijo nasprotniki, IVF ne moremo označiti kot terapijo, saj s to tehniko ne moremo ponovno vzpostaviti delovanja fizioloških funkcij, ampak z njo samo nadomestimo večji oz. manjši del naravnega procesa razmnoževanja. Torej ko IVF uspe, ne pomeni, da je neplodnost ozdravljena. Neka oseba X lahko normalno živi, kljub temu da je neplodna, in zaradi tega tudi ne trpi. Šele ko se ta oseba X odloči, da bi imela otroke, in s tem spozna svoje patološko stanje, postane neplodnost težava, za katero pred tem nismo vedeli (120–121).

⁶ Tudi ženska s partnerjem je upravičena do umetne oploditve, ko je dokazano, da je ta neplodna (Klampfer 2010, 41).

Na področju utilitarističnega pogleda so se oblikovale tudi t. i. nove zapovedi do človeškega življenja. Oblikoval jih je filozof Peter Singer v svoji knjigi *Razmislimo znova o življenju in smrti: sesutje tradicionalne etike*. Nekatere od njih se nanašajo tudi na našo temo. Kot pravi Singer, moramo izpostaviti pet takšnih zapovedi, saj so se izkazale za napačne in jih je treba popraviti, da bodo ustrezale novemu oz. utilitarističnemu pogledu (Singer 2004, 223–224).

1. Stara zapoved: vsa človeška življenja so enako vredna.
Nova zapoved: spoznaj, da se vrednost človeškega življenja spreminja.
2. Stara zapoved: nikoli namerno ne vzemi nedolžnega človeškega življenja.
Nova zapoved: prevzemi odgovornost za posledice svojih dejanj.
3. Stara zapoved: nikoli si ne vzemi življenja in tudi drugim vedno prepreči, da bi končali svoje življenje.
Nova zapoved: spoštuj željo osebe do življenja in smrti.
4. Stara zapoved: bodi ploden in se razmnožuj.
Nova zapoved: rojevaj otroke na svet samo, če so zares zaželeni.
5. Stara zapoved: vedno obravnavaj vsako človeško življenje, kakor da je vredno več od katerega koli drugega življenja, ki ni človeško.
Nova zapoved: ne sprejemaj vrednostnih odločitev na podlagi vrste (224–283).

Od blizu si bomo pogledali 1., 2. in 4. zapoved, saj se njihova vsebina do neke mere dotika tudi naše teme. Utilitaristi menijo, da te stare zapovedi ne držijo, so nepravilne. Vsa človeška življenja so enako vredna, nikoli namerno ne vzemi nedolžnega človeškega življenja ter bodi ploden in se razmnožuj, so ovržene trditve. Vsako človeško življenje ne more biti enako vredno, ko pride do selekcije zarodkov, in tudi zapoved »ne vzemi nedolžnega življenja« ne more držati, ko pridemo do splava (224–283). Če te trditve pogledamo v luči postopka umetne oploditve, lahko vidimo njihovo odstopanje. Kot vemo, je utilitaristični pogled zelo predan umetni oploditvi, nekaterih držav ne moti niti namerno ustvarjanje zarodkov za poskuse, kaj šele zamrzovanje in namerno uničenje zarodkov, da se v skladiščih ustvari prostor za nove. Tudi t. i. selektivni splavi so vključeni v te postopke. V zdravnikovih rokah je odločitev, kateri od zarodkov bo preživel in kateri ne. Vse to je čisto nasprotje teh starih zapovedi, ki zagovarjajo spoštovanje vsakega človeškega življenja, tudi zarodkovega. Utilitaristični pogled se utemeljuje na Singerjevih novih zapovedih, ki pravijo, da je

treba spoznati, da se vrednost človeškega življenja spreminja, da je treba prevzeti odgovornost za svoja dejanja ter da je treba rojevati otroke na svet samo, če so zaželeni. S temi zapovedmi dobiva umetna oploditev in ravnanje z zarodki nov vrednostni pomen. Umetna oploditev je tako postala načrtna nosečnost, ki je dobra za globalizacijo, saj je po mnenju nekaterih na svetu že tako preveč ljudi. Torej ubiti zarodek ni narobe, ker škoduje že obstoječemu bitju. Tudi na odnose do zarodkov in selektivnih splavov gledajo drugače, saj kot pravi nova zapoved, moramo spoznati, da se vrednost človeškega življenja spreminja, prednost imajo torej močni in zdravi zarodki (224–260).

4. KLONIRANJE

Poglejmo sedaj še drugo specifično bioetično temo in njeno vrednotenje s strani katoliških in utilitarističnih mislecev. Pri kloniranju moramo najprej vedeti, kaj sam pojem kloniranje pomeni. Če gremo na sam začetek oz. na sam izvor besede, ugotovimo, da beseda klon izvira iz grške besede *klôn*, kar pomeni veja. V biologiji z besedo klon označujejo živo bitje, katerega genetski zapis je enak genetskemu zapisu nekoga drugega (Schockenhoff 2013, 406). Kloniranje pa je metoda, s katero genetsko podvajamo oz. množimo identične celice, molekule in organizme. Kloniranje je torej oblika nespolnega razmnoževanja, pri čemer pride do podvojitve posameznikovega genetskega odtisa. Tako je kloniranje proces, s katerim ustvarjamo identične kopije originalnega organizma ali reči. V splošnem velja, da so identične kopije ustvarjenje namenoma (Strehovec 2007, 57).

Samega procesa kloniranja pa ne uporabljamo samo za nastanek novega organizma, ampak tudi za nastanek nekaterih posameznih celic. Gensko kloniranje označuje tehniko, s katero pri genskem inženiringu pridobivamo in reproduciramo samo določene odseke DNK (Pessina 2013, 137). Metoda, kjer v laboratoriju namerno podvajamo molekule DNK, se imenuje DNK kloniranje. Poznamo pa tudi t. i. posamično celično kloniranje, kjer osamimo eno samo celico in jo kasneje razmnožimo v tkiva (Strehovec 2007, 57).

Obstajajo primeri, kjer je kloniranje spontano oz. neodvisno od nas. To se zgodi v primeru enojajčnih dvojčkov, ki so zelo redki in se pojavljajo v razmerju 3 : 1000 rojenih otrok. Kot je dejal antropolog Ramon Lucas Lucas, ne gre pri enojajčnih dvojčkih za delitev osebe, ampak za to, da eno bitje izhaja iz drugega, kar pomeni, da ima eden od dvojčkov svoj izvor v drugem (87).

4.1 Zgodovinski razvoj

Prvi, ki je začel raziskovati in izvajati kloniranje na živalih, je bil nemški embriolog Hans Spemann. Leta 1920 mu je uspelo, da je iz 16-celičnega zarodka močerada

izdvojil eno celico, ki se je kasneje začela podvajati. Zelo se je navduševal za kloniranje človeka, vendar ni imel praktične predstave, kako bi to izpeljal. O tem je tudi pisal v knjigi *Embrionalni razvoj in indukcija*, razpisal pa se je o še nepreizkušeni tehniki odvzema celičnega jedra in njegovega vnosa v žensko spolno celico (Strehovec 2007, 50). Kasneje sta raziskave nadaljevala ameriška embriologa Robert Briggs in Thomas King. Leta 1952 jima je uspelo prenesti dedni material iz celic žabe v žabje jajčece, ki sta mu pred tem odstranila jedrno DNK. Jajčece se je začelo deliti in razvijati v zarodek ter nato v žabjega paglavca (51). S tem poskusom so kasneje tudi pojasnili nekatere mehanizme razmnoževanja in delovanja celic, nastala pa je tudi hipoteza, da je razmnoževanje s kloniranjem možno pri vseh vrstah živali (Pessina 2013, 137).

Najodmevnejši poskus kloniranja živali pa je vsekakor kloniranje ovce. Na Škotskem je skupina raziskovalcev pod vodstvom Iana Wilmuta na ustanovi Roslin Institute 5. julija 1996 uspešno klonirala prvo ovco. Namen tega poskusa ni bil samo kloniranje genetsko identične ovce, ampak so želeli, da bi ta ovca dajala tudi mleko, ki bi bilo obogateno s proteini. Za ta poskus kloniranja so ustvarili 277 zarodkov, vendar se jih je uspešno razvilo le 29, ki so jih vnesli v maternico ovce. Izmed teh pa se je ustrezno razvil in rodil le eden in tako smo leta 1996 dobili prvo klonirano ovco po imenu Dolly (Strehovec 2007, 51). Ta poskus je bil pomemben tudi zaradi tega, ker je sam poskus kloniranja potekal drugače, in sicer z metodo prenosa jedra, kjer so uporabili telesno celico, ki je pripadala odrasli ovci in ne zarodku (Pessina 2013, 138).

Ovčka Dolly pa je bila tudi jedro spora med ljudmi po svetu. Debata se je vrtela okoli tega, ali bodo prešli na kloniranje ljudi. Vendar so januarja leta 1998 predstavili protokol proti kloniranju ljudi, ta pa je bil tudi zelo hitro podpisan in sprejet. Svetovna javnost je bila namreč zgrožena, ko so izvedeli, da obstaja možnost, da bi na isti način pridobili klonirane ljudi (Trontelj 2004, 523). Vendar pa iz tega okvira izstopajo nekatere države, ki so želele prepovedati izključno samo kloniranje otrok/ljudi, ne pa tehnike kloniranja za biomedicinske raziskave⁷ (Schockenhoff 2013, 405).

Želja po kloniranju ljudi in živali pa se ni končala tukaj, saj so kasneje prešli tudi na kloniranje za pridobitev matičnih celic. Temu procesu je pripomogel predvsem uspeh medicine pri poskusu umetne oploditve. Tako je Ameriški Predsedniški svet za bioetiko

⁷ Te države so Velika Britanija, ZDA, Kitajska in Južna Koreja (Schockenhoff 2013, 405).

razdeli kloniranje v štiri skupine: človeško kloniranje, reproduktivno kloniranje, kloniranje za biomedicinske raziskave in cepitev človeškega zarodka (Strehovec 2007, 56).

4.2 Katoliški pogled

Pri katoliškem pogledu na kloniranje je smernica zelo jasno začrtana, in sicer so vse vrste kloniranja zanj etično sporne. Kot vemo, so se zadnja leta zelo razširile ideje o terapevtskem in reproduktivnem kloniranju. Sporna je tako sama metoda, pa tudi status kloniranih zarodkov, saj so to poskusi na zarodkih, še posebej, ko gre za reproduktivno kloniranje in cepitev človeškega zarodka. Sporno pa je tudi kloniranje za biomedicinske raziskave, saj je to namerno ustvarjanje zarodkov. Katoliška Cerkev je strogo proti izdelovanju zarodkov v epruveti, pridobivanju njihovih tkiv in še posebej proti njihovem uničenju. In tako je že papež Janez Pavel II. rekel, da so razni medicinski in raziskovalni postopki, ki so posredno ali pa tudi neposredno usmerjeni v uničevanje človeškega življenja, kultura smrti (Strehovec 2007, 141).

Kloniranje je s katoliškega pogleda kruta manipulacija s človeškimi bitji. Terapevtsko in reproduktivno kloniranje sta za Cerkev znamenji globokega moralnega nereda sodobne civilizacije. Postopek kloniranje se jim zdi sporen, saj menijo, da si nekateri s tem postopkom želijo biti vsemogočni kot Bog (143–144). Kloniranje, ki je na nek način tudi spočetje, ki ga tako ali drugače prepustimo tehnologiji, je uničenje izvora človeškega dostojanstva. Razlogi proti tem postopku se sicer ne razlikujejo veliko v primerjavi z nasprotovanjem umetni oploditvi. V oči bode predvsem dejstvo, da bi otrok bil naša lastnina, saj smo ga tako rekoč ustvarili točno po svojih merilih (Pessina 2013, 141). Korenine nasprotovanja lahko katoličani najdemo v Svetem pismu, ki nam jasno pove, da človeško življenje izhaja od Boga, to je njegova podoba, njegov dar. Zaradi tega pa je tudi Bog tisti, ki je edini gospodar tega življenja, človek namreč ne more oz. ne bi smel razpolagati z njim (Janez Pavel II. 1995, 45). Cerkev nasprotuje tako umetni oploditvi kot kloniranju zato, ker sta to tehnološka, medicinska postopka spočetja otroka, kar pa je s katoliškega pogleda dejanje dveh zakoncev. Tako je določeno že v Svetem pismu, kjer je zapisano, da se morata mož in žena množiti in napolniti zemljo (46).

Z vidika krščanske etike so neprimerne vse vrste kloniranja. Pri tem postopku je sporen tudi odnos do zarodkov, ki jih uporabljajo ali želijo uporabiti. Če bi želeli z eno izmed tehnik kloniranja pomagati neplodnemu moškemu do otroka, je to za katoliški pogled etično nedopustno. Ta tehnika je namreč precej podobna tehniki umetne oploditve, ki pa je, kot smo že zapisali, v katoliški luči nesprejemljiva. Spočetje otroka mora biti dejanje dveh zakoncev, brez vmešavanja tretje osebe (Schockenhoff 2013, 407). Še bolj sporna pa je ideja, da bi vzredili klon, da ta bi kasneje postal rezervoar za organe starejšega brata ali sestre. Takšno kloniranje je nespoštovanje klonove smotrnosti in je nezdružljivo s človekovim dostojanstvom, saj s tem namenom postane nekdo sredstvo za tuje namene/interese. Nespoštljivo je, da bi nanj gledali samo kot na neko sredstvo in da je koristen samo zaradi svojih genov, drugače pa bi bil za določeno osebo nezaželen (407). Če bi jim uspelo klonirati človeka v ta namen, se moramo zavedati, da je to živo bitje. Iz tega pogleda bi bilo zelo narobe, da bi bil koristen samo zaradi organov, saj kot vemo, človek brez nekaterih delov ne more živeti in bi po tem takem to bil tudi uboj. Premišljena odločitev za odvzem nedolžnega življenja pa je moralno nesprejemljiva in vedno slaba ter ne sme biti dovoljena. Že iz Svetega pisma nam je znana zapoved: »Ne ubijaj!« Ubiti človeka, ki je ustvarjen po Božji podobi, je zelo težak moralni prestop, saj je samo Bog tisti, ki je gospodar življenja (Janez Pavel II. 1995, 60–62).

V kloniranju ljudi vidi katoliški pogled tudi napad na osebno identiteto. Ko se otrok rodi, nima izpopolnjene osebne identitete, ampak nanjo kasneje vplivajo starši s svojo vzgojo in podporo. Na identiteto otroka pa vpliva tudi bližnja okolica, v kateri se razvija. Zato Cerkev meni, da je kloniranje nedopusten poseg v nedotakljivost posameznega človeka in mu hkrati krati zaščiteno svobodo neoviranega samorazvoja. Klon bi namreč odraščal v drugačnem okolju, kot bi verjetno sicer, saj bi bil s strani staršev prisiljen vanj. Starši, ki bi izgubili svojega otroka v prometni nesreči in ga nadomestili s klonom, bi ga vzgajali tako, kot bi želeli, da je vzgojen prvotni otrok. Na tak način starši dobesedno vsiljujejo svoje namene in imajo gospodovalni odnos, saj otroka ne spoštujejo več kot subjekt, ampak ga obravnavajo kot objekt, ki ga tudi oblikujejo glede na svoje želje (Schockenhoff 2013, 409). Nemški moralni teolog Schockenhoff dopušča tudi možnost, da do takšnega primera ne bi prišlo in da bi starši klon lepo vzgajali. Vendar pa to dejanje ne spremeni dejstva, da neko gensko določanje že vnaprej zaznamuje trajno usmeritev za prihodnje življenje otroka/človeka.

Nesprejemljivo bi bilo tudi, da bi moral nekdo živeti na otežen način zaradi tega, ker bi moral živeti v mejah, ki bi mu jih vsiljevali, da bi dosegel načrte svojih staršev. To bi tudi pomenilo, da je prikrajšan za pogled v odprto prihodnost (409–410). Tukaj bi lahko tudi rekli, da so starši tisti, ki se želijo igrati Boga, saj odločajo o genetskem zapisu otroka, ki bi moral biti naključen oz. spočet po naravni biološki poti, kjer je njegov genetski zapis neodvisen od genetikov. Že papež Janez Pavel II. je dejal, da je človeško življenje nedotakljivo ter sveto in to v vsakem trenutku svojega obstoja, kar pomeni, da tudi v tistem začetnem času, ki je pred rojstvom (Janez Pavel II. 1995, 65).

Naslednje neskladje s katoliškega pogleda na kloniranje je sam pojem terapevtsko kloniranje. Pojem terapevtsko nam nakazuje, da naj bi pri tej metodi šlo za neko različico zdravljenja ali celo za predstopnjo zdravljenja. Resnica pa je daleč od tega in je zaradi tega ravno tako moralno sporen postopek (Schockenhoff 2013, 411). Moralno sporno je tudi dejstvo, da je kloniran zarodek živo bitje, ki ima pravico živeti, ampak ker ga znanost vrednoti pod drugim pojmom, kot klon za terapijo ali raziskavo, mu je odvzeta pravica do življenja. Ta pa je odvzeta vsem zarodkom, namenjenim kloniranju, saj moramo poleg vsega upoštevati tudi napake v tehniki. Preden so znanstveniki prišli do klona ovčke Dolly, je bilo neuspešnih namreč kar nekaj več kot 200 poskusov (413–414). Iz moralnega vidika pa bi lahko rekli, da je terapevtsko kloniranje še mnogo slabše kot reproduktivno kloniranje. Pri terapevtskem namreč načrtujemo spočetje in ustvarimo življenje, ki ga kasneje namerno uničimo (Pessina 2013, 144).

V očeh Cerkve pa je sporno tudi znano dejstvo, da za vse te poskuse medicina potrebuje ženske jajčne celice. Za pridobitev čim večjega števila teh jajčec pa je ženska podvržena določeni hormonski terapiji in kasneje posegu, kjer ji odvzamejo jajčeca. Ta poseg pa s sabo prinaša tudi številna zdravstvena tveganja in zato ni velikega števila žensk, ki bi se za to odločile. Vendar pa se je zaradi današnjih razmer v družbi tudi za te potrebe že razvil sivi trg, na katerem ženskam plačujejo za odvzem njihovih jajčec. To dejstvo je podprto s škandalom, ki se je zgodil med letoma 2003 in 2005, kjer je korejski raziskovalec kloniranja Woo Suk Hwanga za svoje raziskave potreboval več kot 2000 jajčnih celic. Moralno nesprejemljivo je popredmetenje ženskega telesa in še posebej ogrožanje življenja za takšne poskuse (Schockenhoff 2013, 415–416). Takšnim nesprejemljivostim pa ne nasprotuje samo katoliški pogled, ampak imamo tudi v

Splošni deklaraciji človekovih pravic že zapisano načelo, da nobenega razumskega bitja ne smemo obravnavati kot sredstvo (objekt) (Strehovec 2007, 177).

Argumente za katoliški pogled lahko najdemo že v Svetem pismu, ki je tudi temelj, po katerem se ravna. Vsako človeško življenje je sveto in ga moramo spoštovati, zaradi česar je vsaka manipulacija z življenjem greh. Tehnike kloniranja so ene izmed manipulacij z življenjem. Za uspešnost potrebujejo človeške zarodke, na katerih opravljajo razne genske poskuse, in odzemanje celic, najbolj pa bode v oči dejstvo, da je pri tem mnogo zarodkov uničenih. To je v očeh Cerkve velik greh, saj je zarodek ravno tako živo bitje, ki je sveto in nedotakljivo (Janez Pavel II. 1995, 65). Okrožnica Evangelij življenja se dotakne tudi teme izdelovanja klonov z namenom pridobivanja njihove biološke snovi, kot smo opisali, da bi lahko bili darovalci organov za svoje starejše brate in sestre. To je sporno v vseh pogledih, saj je takšno dejanje nesprejemljivo, čeprav bi morda koristilo drugim. Vsaka zloraba in uporaba človeških zarodkov za posebne poskuse je s katoliškega pogleda namreč velik zločin. Tukaj gre za nespoštovanje človeškega bitja, ki ima ravno tako pravico do istega spoštovanja kot drugi že rojeni ljudje (67). Prav tako pa je sporen že sam postopek kloniranja in dejstvo, da nekateri poslanstvo Boga jemljejo v svoje roke. Spočetje bi moralo biti dejanje dveh zakoncev, saj jima je Bog dal poslanstvo, da se morata množiti. Človeško življenje namreč izhaja od Boga, je njegov dar, podoba in odsev. Tako življenje kot tudi smrt sta v božjih rokah in samo on lahko gospoduje nad njima. Zaradi tega nam je bilo danih tudi 10 Božjih zapovedi, kjer nas 5. zapoved opominja na to, saj pravi, da ne smemo ubijati (44–46).

4.3 Utilitaristični pogled

Ko se vprašamo, kakšen je utilitaristični pogled na kloniranje, moramo najprej poznati načelo utilitaristov. Menijo namreč, da bi moral vsak delovati tako, da bo maksimalno globalno srečo in pa minimaliziral globalno trpljenje. Ko pa pride do situacije, kjer moramo odločati o tem, kaj je bolje, se je treba odločiti za tisto situacijo, ki je kljub zapletom najboljša izmed vseh (Agar 2008, 19). Po tem načelu lahko vidimo, da je utilitaristični pogled odprt za različne tehnike kloniranja. Vendar pa se včasih trejo mnenja glede nekaterih vprašanj. Jasno izraženo je samo, da je kloniranje ljudi z

namenom reprodukcije prepovedano. Evropske države so namreč že leta 1998 podpisale protokol, ki to prepoveduje, saj je bila svetovna javnost zgrožena, ko je izvedela, da bi lahko isti način kloniranja, s katerim so dobili ovčko Dolly, uporabili tudi za ljudi (Trontelj 2004, 523).

Mnenja o kloniranju se pri utilitarističnem pogledu križajo, predvsem ko gre za same tehnike. Kot smo že omenili, je ameriški Predsedniški svet za bioetiko tehnike kloniranja razdelil glede na 4 različne pomene kloniranja, in sicer na človeško kloniranje, kloniranje za biomedicinske raziskave, delitev človeškega zarodka in reproduktivno kloniranje ali pridobivanje otrok (Strehovec 2007, 56). Ko pa so leta 1998 prepovedali kloniranje ljudi, še niso poznali drugih tehnik kloniranja. To je bil tudi vzrok, da se ni uresničila zahteva po svetovni prepovedi kloniranja, saj se nekatere članice OZN niso strinjale. Nekatere države so bile namreč samo proti kloniranju otrok na splošno, ne pa tudi proti kloniranju v raziskovalne namene. Ponovni poskus prepovedi kloniranja človeka na vseh stopnjah njegovega razvoja in nastajanja je Evropski parlament skušal doseči 7. septembra leta 2000, vendar ponovno brez uspeha. Soglasje med etično in politično stranjo obstaja samo glede reproduktivnega kloniranja, saj ga ne odobrava nobena stran⁸. Utilitaristi pa menijo, da bi morali biti bolj odprti glede drugih tehnik kloniranja in puščati odprte možnosti (Schockenhoff 2013, 405).

Neskladja, ki se pojavljajo pri utilitarističnem pogledu, so včasih lahko globoko jedro spora in za kloniranje bi lahko rekli, da je eno izmed teh. Čeprav smo zapisali, da vesplošni sklep o kloniranju ljudi ni bil celotno podprt in sprejet, so čez leta nastajali novi poskusi na tem področju. Tako je Slovenija, kot ena izmed članic Evropskega sveta, 4. aprila leta 1997 v Oviadu podpisala Konvencijo o varstvu človekovih pravic v zvezi z biomedicino (Miklavčič 2009, 3). V tej konvenciji so se države članice Sveta Evrope in nekatere druge države, v dodatnem protokolu dotaknile tudi teme kloniranja. Kot je zapisano, so namreč opazili ogromen napredek na področju kloniranja sesalcev s tehnikama cepitve zarodka in prenosom jedra. To jih je privedlo do tega, da so začeli upoštevati dejstvo, da bi kloniranje ljudi lahko kaj kmalu postalo možno. Ustvarjanje genetsko istovetnih ljudi in izrabljanje človeških bitij pa se tudi nekaterim utilitaristom zdi v nasprotju z dostojanstvom človeka in zloraba biologije ter medicine. Iz prvega

⁸ Nekatere manjšine se še zmeraj zavzemajo za uporabo kloniranih človeških zarodkov (Schockenhoff 2013, 405).

člena konvencije je zapisano, da je cilj varovati dostojanstvo in identiteto vseh človeških bitij in ravno zaradi tega so te države 12. januarja leta 1998 v Parizu sprejele nekatere ukrepe glede kloniranja. V svojem členu prepovedujejo posege, katerih namen je ustvariti človeško bitje, ki bi bilo genetsko istovetno z drugim človeškim bitjem (Svet Evrope 2009, 31–35).

Nekateri utilitaristični misleci v samem postopku kloniranja ne vidijo nič spornega, tudi ko gre za odnos do zarodkov. Podporniki tega pogleda pa dajo tudi vedeti, da s takšnim ravnanjem z zarodki ni nič narobe, saj se do njih že na splošno obnašamo drugače, jih dajemo na stranski tir. Kot pravijo, veliko več napora vlagamo v raziskave, ki bi preprečile smrt že rojenega človeka, kot pa predčasno smrt zarodka oz. v raziskave, zakaj pride do spontanega splava. Ovržejo tudi Kantovo načelo, ki pravi, da je treba človeškost v sebi in drugih vedno obravnavati kot smoter na sebi in nikoli ne sme nekdo postati sredstvo za doseg ciljev nekoga drugega, ker menijo, da kloniranje ni napad na človekovo dostojanstvo, saj kot pravijo, so človeški zarodki kvečjemu potencialne osebe in to ne zadošča za utemeljitev zahteve po enaki moralni zaščiti, kot so jo drugače deležne vse odrasle osebe (Klampfer 2010, 130–137). Odnosi do zarodkov pa se razlikujejo pri tehnikah kloniranja, saj je po mnenju utilitaristov terapevtsko kloniranje ustvarjanje človeških bitij, vendar brez namena, da bi s tem ustvarili osebo. Pri terapevtskem kloniranju bodo tako ti človeški kloni odprli vrata v regenerativno medicino. Ta tehnika bo postala tako rekoč neomejen vir imunskih celic, ki bodo pripomogle k izdelavi nadomestnih tkiv. V tej tehniki vidijo tudi rešitev oz. ozdravitev nekaterih bolezni, kot so rak, Parkinsonova, kap, AIDS, Alzheimerjeva (Agar 2008, 74).

Čeprav so nekateri utilitaristi proti reproduktivnemu kloniranju, pa so kljub temu nekateri podporniki, ki menijo, da je sprejemljivo. Z reproduktivnim kloniranjem namreč ustvarjamo človeško bitje z namenom, da bi prišlo do rojstva nove človeške osebe. Podporniki menijo, da bi s to tehniko lahko pomagali tistim parom, ki ne morejo zanositi po naravni poti oz. se ne odzivajo na nobeno obliko zdravljenja. Čeprav nekateri menijo, da želja po otrocih ni univerzalna, podporniki zagovarjajo, da ima vsakdo univerzalno pravico do lastnih otrok. Tezo je zagovarjal tudi bioetik John Robertson, ki v tej vrsti kloniranja vidi sredstvo, da neplodnim parom vrne potencial za lastne otroke (115–116). To tehniko kloniranja podpirajo, tudi ker menijo, da se nekaterim staršem zdi pomembnejša genetska vez in zaradi tega ti s posvojitvijo ne

bodo zadovoljni. Takšni starši ne bodo zadovoljni niti z umetno oploditvijo, kjer je darovalec spermija ali darovalka jajčeca nekdo drug. V klonu bi tako lahko videli otroka, ki nosi njihove gene, medtem ko tega v posvojenem otroku ne bi (122–123). Tehnika pa bi pripomogla tudi pri tistih parih, ko sta oba izmed staršev prenašalca recesivnega gena, kar predstavlja zelo veliko možnost, da bi se njun otrok rodil z resnimi okvarami. Reprodukativno kloniranje bi preprečilo, da bi prišlo do tega stanja (Gilbert, Tyler in Zakin 2013, 128). V prid reprodukativnemu kloniranju govorijo tudi dejstva, da ta tehnika omogoča gojenje organov in tkiv za transplantacijo. Pri takšni tehniki ne bi bilo treba iskati darovalca, saj bi lahko s kloniranjem ustvarili identičnega človeka, ki bi lahko bil darovalec (128).

5. ANALIZA ANKETE: STATUS ČLOVEŠKEGA ZARODKA

5.1 Hipoteza

Za anketo sem se odločila, ker menim, da so ljudje preveč zaslepljeni z informacijami, ki jih dobijo preko medijev. Iz osebnega opažanja sklepam, da nam mediji in družba ne podajo celotne slike, ko gre za položaj človeškega zarodka, za vprašanje umetne oploditve in kloniranja. Predstavijo nam tisto, kar menijo, da želimo vedeti, in to je velikokrat vzrok, da smo ljudje preveč ozko naravnani glede vprašanj, ki se vrtijo okoli te teme, in tudi prehitro prihajamo do različnih sklepov.

Zaradi tega sem hotela z anketo ugotoviti, ali moje hipoteze držijo ali ne:

1. Moja prva hipoteza se navezuje na vprašanje, na kateri stopnji razvoja bi ljudje dodelili zarodku posebni status s pravicami. Menim, da bi v današnjih časih večina ljudi zarodku dodelila pravice takoj ob rojstvu.
2. Ljudje so naklonjeni umetni oploditvi, vendar jih večina ni seznanjena s tem, da pri tem postopku nastanejo tudi t. i. odvečni zarodki. Ko gre za poskuse na odvečnih zarodkih, so ljudje v večini proti. Menijo tudi, da katoliška Cerkev dovoljuje umetno oploditev, ampak pod strogo določenimi pogoji.
3. Ko pa pridemo do kloniranja človeka, se slika obrne, saj je večina proti temu, vendar ne vidijo pa ničesar spornega pri kloniranju živali. Zaradi tega tudi menijo, da katoliška Cerkev dovoljuje kloniranje živali, ampak je proti kloniranju ljudi.

5.2 Rezultati

Anketo sem razdelila na tri sklope. V prvem so splošna vprašanja o spolu, starosti, izobrazbi in veroizpovedi, pa tudi vprašanja o tem, kdaj bi dodelili zarodku/plodu pravice in ali že imajo otroke. Te podatke sem potrebovala za podrobnejšo analizo

rezultatov. Drugi sklop vprašanj se navezuje na umetno oploditev, tretji pa na kloniranje.

Anketo sem objavila 11. 1. 2016 na elektronski strani Enka in jo pustila odprto za reševanje do 11. 5. 2016. Manjše število izvodov ankete pa sem tudi natisnila in jih osebno nesla rešiti starejšim anketirancem. Vprašanja za anketo sem si izbrala sama, saj sem želela, da anketa vsebuje tista vprašanja, ki zanimajo mene osebno in mi dajejo vpogled v temo magistrske naloge. Vzorec ankete ni reprezentativen, ampak nam klub temu ponuja določene zanimive uvide.

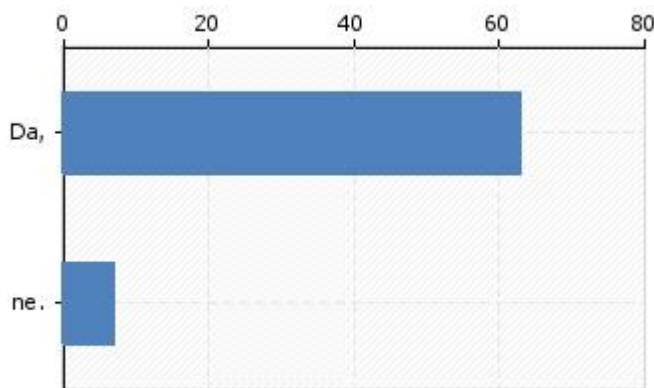
V anketi je sicer sodelovalo 129 anketirancev, ampak je le 70 anketirancev anketo rešilo v celoti in samo te sem kasneje tudi upoštevala pri rezultatih. Izmed 70 anketirancev je bilo 15 (21 %) moških in kar 55 (79 %) žensk. Največ anketirancev spada v starostno skupino od 21 do 40 let, teh je kar 56 (80 %). Nato je 10 (14 %) anketirancev v skupini od 41 do 60 let in 4 (6 %) anketiranci od 60 let dalje. Možna je bila tudi starostna skupina do 20 let, vendar se v to ni uvrstil nihče.

- Pri veroizpovedi se je kar 33 (47 %) anketirancev opredelilo kot katoličan/katoličanka, ki vsaj občasno obiskuje obrede, 21 (30 %) pa je katoličanov/katoličank, ki ne obiskujejo obredov. Pripadnik druge veroizpovedi je samo en (1 %) anketiranec, medtem ko se je kar 15 (21 %) anketirancev opredelilo, da ne pripadajo nobeni veroizpovedi.
- Od vseh 70 anketirancev imata 2 (3 %) končano le osnovnošolsko izobrazbo, 23 (33 %) jih ima končano srednjo šolo oz. poklicno šolo. Visokošolsko oz. univerzitetno izobrazbo 1. bolonjske stopnje ima 36 (51 %) anketirancev, univerzitetno izobrazbo (po starem) oz. magistrsko izobrazbo 2. bolonjske stopnje pa je pridobilo 8 (11 %) anketirancev. Znanstveni magisterij oz. doktorat pa ima en (1 %) anketiranec.
- Pri anketirancih nas je zanimalo tudi, ali že imajo otroke. Od 70 anketirancev jih 28 (40 %) že ima otroka ali otroke, 42 (60 %) pa (še) ne.
- Zanimalo nas je, na kateri stopnji razvoja bi dodelili zarodku/plodu posebni status s pravicami. Največ anketirancev, kar 21 (30 %), meni, da bi zarodku/plodu dodelili pravice takoj ob rojstvu, 18 (26 %) anketirancev pa meni, da si zasluži zarodek/plod posebne pravice že takoj ob spočetju, torej ob združitvi moške in ženske spolne celice. Da bi se to moralo zgoditi v 8. tednu

nosečnosti, ko začno delovati vsi vitalni organi, meni 14 (20 %) anketirancev, da v 27. tednu, ko se v pljučih začnejo izmenjavati plini in je zarodek zmožen preživetja izven maternice, pa meni 11 (16 %) anketirancev. Komaj 6 (9 %) anketirancev pa bi zarodku dodelilo pravice po 14. dneh od spočetja, takrat ko se začnejo razvijati živčne celice. Bila je tudi dodana možnost, da lahko sami napišejo mnenje, kdaj se jim zdi, da bi morali podeliti posebne pravice zarodku/plodu, vendar pa se za to možnost ni odločil nihče.

UMETNA OPLODITEV

Graf 1: Ali podpirate možnost umetne oploditve za tiste pare, ki ne morejo spočeti otrok po naravni poti?

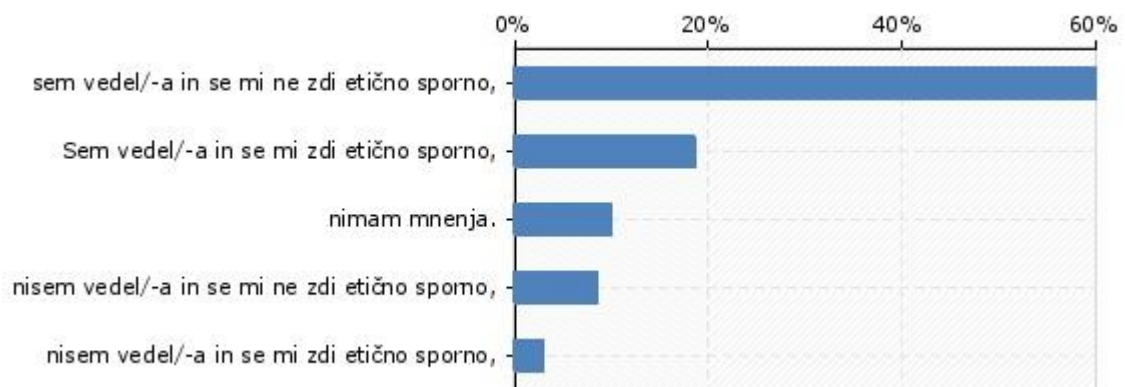

- Od 70 anketirancev jih kar 63 (90 %) podpira možnost umetne oploditve za tiste pare, ki ne morejo spočeti otrok po naravni poti, le 7 (10 %) anketirancev pa je proti tej možnosti.
- Proti je največ anketirancev ženskega spola, saj jih je kar pet in le dva moška. Izmed 7 anketirancev, ki so proti, je 6 anketirancev katoličanov, ki vsaj občasno obiskujejo obrede, in le eden, ki je katoličan, ampak ne obiskuje obredov. Od 50 žensk in 13 moških, ki podpirajo možnost umetne oploditve, je 27 katoličanov, ki vsaj občasno obiskujejo obrede, in 20 takšnih, ki pravijo, da obredov ne obiskujejo.
- Od tistih 7 anketirancev, ki so proti metodi umetne oploditve, jih 6 meni, da bi moral zarodek/plod dobiti pravice že ob spočetju, in le eden, da bi se to moralo

zgoditi ob rojstvu. Največ podpornikov umetne oploditve, kar 20 od 63, bi pravice dodelilo ob rojstvu, vendar pa je tudi 12 takšnih, ki bi zarodku/plodu dali pravice že takoj ob spočetju, torej ob združitvi moške in ženske spolne celice.

- Zanimiv je podatek, da so izmed teh, ki so proti možnosti umetne oploditve, so samo trije takšni, ki že imajo otroka/otroke, štirje pa otrok (še) nimajo.

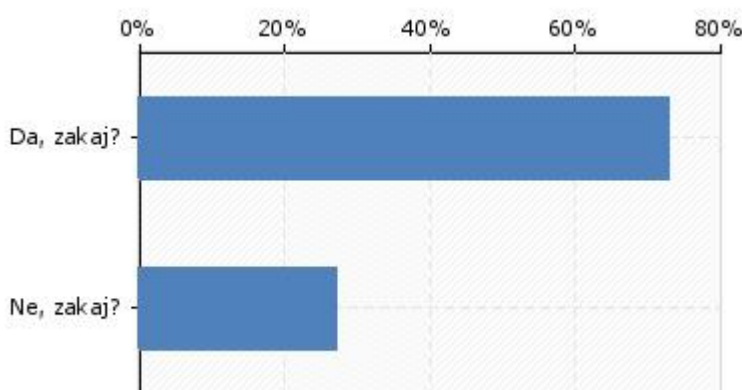
Graf 2: Ali veste, da se običajno pri postopkih umetne oploditve ustvari več zarodkov, kot se jih kasneje vstavi v maternico (t. i. odvečni zarodki)?

- Kot lahko vidimo že iz grafa, je kar 42 (60 %) anketirancev odgovorilo, da so vedeli za t. i. odvečne zarodke, ampak se jim ne zdi etično sporno. Med tiste, ki so vedeli za to in se jim zdi etično sporno, spada 13 (19 %) anketirancev. Le dva (3 %) anketiranca nista vedela, da se to dogaja, in se jima zdi etično sporno, medtem ko 6 (9 %) anketirancev ravno tako ni vedelo, ampak se jim ne zdi etično sporno. Za kategorijo »nimam mnenja« pa se je odločilo 7 (10 %) anketirancev.
- Med tiste, ki so vedeli za to dejstvo in se jim zdi etično sporno, spada kar 10 žensk in 3 moški. Zanimivo je, da je izmed teh anketirancev kar 10 takšnih, ki so se opredelili kot katoličani, ki vsaj občasno obiskujejo obrede, in ravno toliko jih tudi meni, da bi morali zarodku/plodu dodeliti pravice že ob spočetju. Med tistimi, ki pa niso vedeli in se jim to početje zdi etično sporno, pa sta le dva anketiranca, en moški in ena ženska, oba pa sta se opredelila kot katoličana, ki vsaj občasno obiskujeta obrede. Oba sta starša, ampak imata glede dodelitve pravic ločeni mnenji: eden meni, da bi se moralo to zgoditi ob rojstvu, medtem ko drugi, da bi pravice morali dodeliti v 8. tednu nosečnosti.

- Dejstvo pa se ne zdi etično sporno kar 36 ženskam in 6 moškim, ki so vedeli za to, 15 od njih pa se jih je opredelilo kot katoličani, ki vsaj občasno obiskujejo obrede. Izmed teh 42 anketirancev jih kar 14 meni, da bi morali pravice zarodku/plodu dodeliti ob rojstvu. Zanimivo pa je tudi to, da kar več kot polovica teh nima otrok, le 18 jih je staršev. V to kategorijo lahko prištejemo tudi tiste, ki tega niso vedeli, ampak se jim ne zdi etično sporno. Med njimi je pet žensk in en moški in kar pet izmed njih ima otroke. Tudi glede pravic med njimi prevladuje mnenje, da bi jih morali dodeliti ob rojstvu.
- Mnenja pa nimajo 4 moški in 3 ženske in kar 6 izmed teh se je opredelilo kot katoličani, ki vsaj občasno obiskujejo obrede, in ravno toliko jih je brez otrok. V večini menijo, da bi zarodek/plod moral dobiti pravice že ob spočetju.

Graf 3: V primeru, da sami ne bi mogli/ne boste mogli imeti otrok, ali bi se odločili za postopek umetne oploditve?

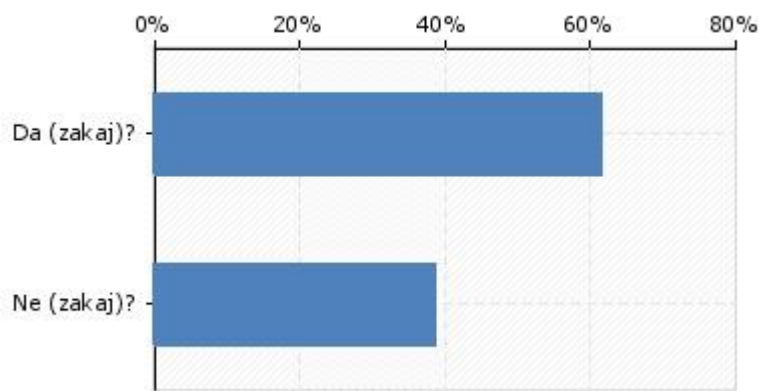

- Pri tem vprašanju me je zanimalo, ali bi se anketiranci odločili za ta postopek, če sami ne bi mogli oz. ne bodo mogli imeti otrok, in zakaj so takšnega mnenja. Od 70 anketirancev jih je kar 51 (73 %) odgovorilo pritrdilno, le 19 (27 %) jih meni, da se za ta postopek ne bi odločili.
- Če pogledamo z moške strani, jih je kar 11 odgovorilo, da bi šli skozi ta postopek, le 4 menijo, da ne bi. Tudi veliko žensk, kar 40, bi se podalo na ta postopek, 15 pa jih je odgovorilo z ne.
- Nekaj odgovorov anketirancev, zakaj bi se odločili za ta postopek: želim si svojega otroka; poskusila bi vse možnosti; moja želja; če hočeš imeti svoj DNK; ker to ni nič spornega; sem hvaležna, da ti lahko s tem postopkom pomagajo izpolniti željo po otroku; ker še obstaja upanje; želja ustvariti družino; za ta

postopek bi se odločila, če bi bila oba s partnerjem za; če je nekdo pripravljen skrbeti za otroka, ne bi smelo biti ovir; uspešna izbira.

- Odgovori anketirancev, zakaj se ne bi odločili za postopek: zaradi možnih posledic; ker lahko posvojimo; včasih je bolje dati ljubezen otroku, ki je že živ; zaupanje v Božji načrt; nisem za otroke; ne bom imel otrok; ker je otrok dar; preveč psihičnega napora; vse se zgodi z namenom, naše poslanstvo je lahko tudi biti starš siroti; preveliko truda in premalo uspeha.

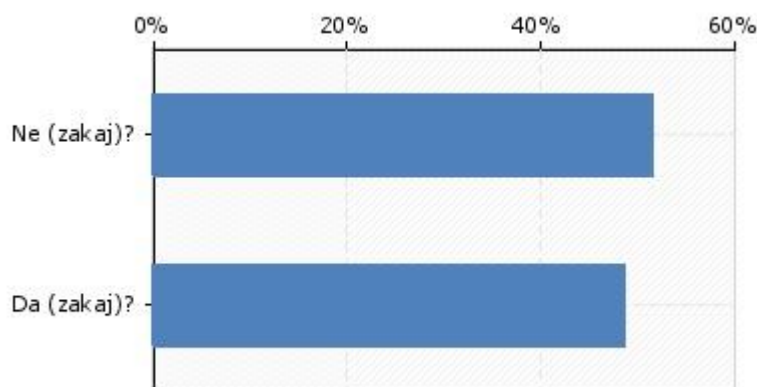
Graf 4: Trenutno zakon v Sloveniji prepoveduje umetno oploditev samskim ženskam – menite, da je to krivično?

- Zanimalo me je, ali anketiranci menijo, da so samske ženske diskriminirane, ker so izvzete iz postopka umetne oploditve. Izmed 70 anketirancev jih je 43 (61 %) odgovorilo pritrdilno, 27 (39 %) pa jih meni, da niso diskriminirane.
- Seveda lahko sklepamo, da je največ tistih, ki menijo, da to ni pravično, ravno žensk. 35 jih je odgovorilo z da, 20 pa z ne. Vendar pa tudi pri moških prevladuje mnenje, da je to krivično, saj tako meni kar 8 moških, 7 pa, da ni.
- Nekatera mnenja anketirancev, zakaj je ta zakon krivičen do samskih žensk: tudi ženske brez moških so lahko odlične mame; samske ženske so ravno tako sposobne vzgojiti in preživljati otroka kot par; če katere ženske nočejo imeti partnerja, še ne pomeni, da ne smejo imeti možnosti za otroka; diskriminacija samskih; neenakopravnost; če je ženska finančno dobro stoječa, da lahko plača oploditev, potem je tudi za vzgojo; vsaki ženski, ne glede na njen stan, bi moralo biti omogočeno in dovoljeno, da se odloči za tak poseg; samska ženska bi se morda še bolj posvečala otroku.

- Odgovori anketirancev, zakaj menijo, da ta prepoved ni krivična: otrok si zasluži oba starša; otrok ni pravica; prvo bi morale poskusiti po naravni poti; je dovolj moških na svetu; ženske niso farma za otroka, ki bi moral nastati kot posledica zavestne, čustvene odločitve med dvema partnerjema; samska ženska brez partnerja ne more biti starš; ni dokazano, da je neplodna; lahko si poišče moškega za oploditev; otrok potrebuje urejene razmere.

Graf 5: Kakšno pa je vaše mnenje o odvečnih zarodkih, ki nastanejo pri tem postopku? Ali menite, da je dopustno, da jih znanost uporabi za poskuse?

- Zanimivo je, da kar 36 (51 %) anketirancev meni, da to ni dopustno, 34 (49 %) pa jih meni obratno.
- V primerjavi moškega in ženskega pogleda vidimo, da je od 15 moških kar 9 takšnih, ki menijo, da je to dejanje nedopustno, medtem ko kar več kot polovica žensk meni, da je to dejanje sprejemljivo. Največ tistih, ki so rekli, da je to nedopustno, se je opredelilo kot katoličani, ki vsaj občasno obiskujejo obrede. Zanimivo pa je tudi dejstvo, da največ tistih, ki so dejali, da je to dopustno, meni, da bi morali zarodku/plodu dodeliti pravice šele ob rojstvu, in sicer kar 10 anketirancev, 9 pa jih meni, da v 8. tednu nosečnosti.
- Pri odgovoru, da je to dopustno, nas je tudi zanimalo, zakaj tako menijo, in tukaj je nekaj odgovorov: bolje, da se na njih učimo, kot pa da jih zavržemo; tudi na osnovi tega znanost napreduje; v dobro človeštva; ker na nečem morajo opravljati takšne poskuse; ker so to odvečni zarodki; s tem pomagajo mnogim parom, ki ne morejo zanositi; na nečem se zdravniki morajo učiti in zarodki še nimajo osebnosti; v tem primeru se nobenemu ne škoduje, znanost pa mora

napredovati; ker niso živi; s tem lahko drugim rešimo življenje; verjamem, da gre za človeku dobronamerne poskuse.

- Anketiranci so podali naslednje argumente, zakaj menijo, da to ni dopustno: neetično; ker so to živa bitja; vseeno so to zarodki, ki bi lahko postali ljudje; nima smisla to početi; že pojem odvečni zarodek je sporen izraz, razvije se naj toliko otrok, kot jim je namenjeno; sem proti poskusom; zaradi spoštovanja človekovega življenja; sporni so vsi poskusi na živih bitjih; ker je to človek s svojimi pravicami; ni prav, kar bi počeli z njimi; zarodek je že živo bitje.

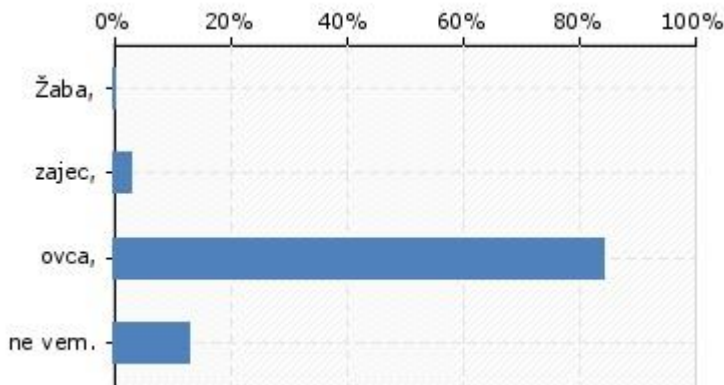
Graf 6: Kakšno je po vašem mnenju stališče katoliške Cerkve do umetne oploditve?

- Največ anketirancev je odgovorilo, da menijo, da katoliška Cerkev v vsakem primeru nasprotuje umetni oploditvi – tako je odgovorilo kar 43 (61 %) anketirancev. Da jo dopušča v izjemnih primerih, meni 18 (26 %) udeležencev. Le 5 (7 %) anketirancev meni, da jo v glavnem odobrava, medtem ko 4 (6 %) anketiranci menijo, da se katoliška Cerkev glede tega vprašanja ne opredeljuje.
- Med moškimi anketiranci jih 10 meni, da katoliška Cerkev nasprotuje umetni oploditvi v vsakem primeru, ostalih 5 moških anketirancev pa meni, da jo dopušča, ampak le pod strogo določenimi pogoji.
- Med ženskami pa je mnenje zelo razdeljeno: 33 jih meni, da ji v vsakem primeru nasprotuje, 13 jih meni, da jo dopušča pod posebnimi pogoji. Za odgovor, da se glede tega vprašanja Cerkev ne opredeljuje, so se odločile 4 anketiranke, 5 pa jih meni, da jo v večini odobrava.

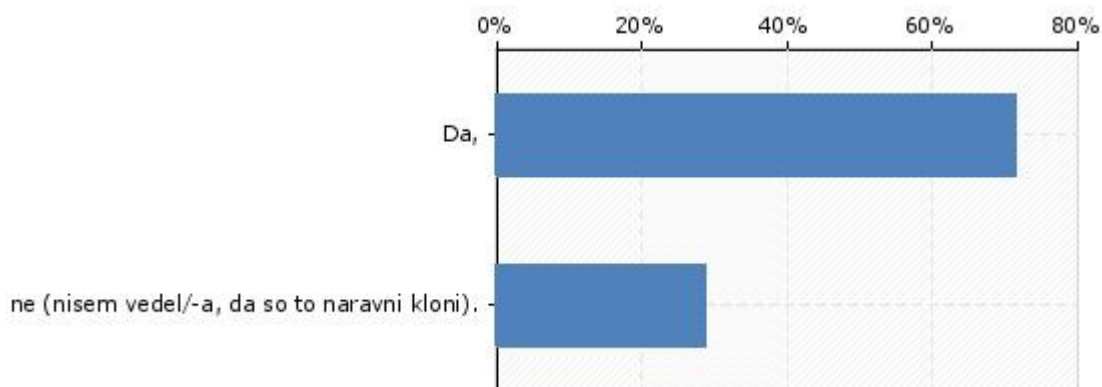
KLONIRANJE

Graf 7: Ali veste, katera je bila prva medijsko znana klonirana žival?

- Pri tem vprašanju je pravilno odgovorilo kar 59 (84 %) anketirancev. Narobe je tako odgovorilo le 11 anketirancev, od tega jih je 9 (13 %) odgovorilo z »ne vem«, dva (3 %) anketiranca pa menita, da je bila ta žival zajec.
- Izmed 59 anketirancev, ki so na vprašanje pravilno odgovorili, je kar 44 žensk in vseh 15 moških. Za zajca sta se odločili dve ženski, 9 žensk pa je odgovorilo, da odgovora ne vedo.
- Zanimivo je, da tukaj ne moremo trditi, da je pravilni odgovor povezan z izobrazbo anketirancev. Sicer je res, da jih je največ, kar 27, pravilno odgovorilo med tistimi, ki imajo visokošolsko izobrazbo oz. univerzitetno 1. bolonjske stopnje. Izmed 36 tistih, ki imajo to stopnjo izobrazbe, pa je tudi 9 takšnih, ki so na vprašanje odgovorili napačno. Ravno tako pa so pravilno odgovorili tudi tisti s srednješolsko izobrazbo, takšnih je kar 22 izmed 23, in pa tudi tisti z osnovnošolsko izobrazbo, sicer samo eden, ampak sta bila s takšno izobrazbo samo 2 anketiranca.

Graf 8: Ali ste vedeli, da narava pozna tudi naravne klone, kot so na primer enojajčni dvojčki?

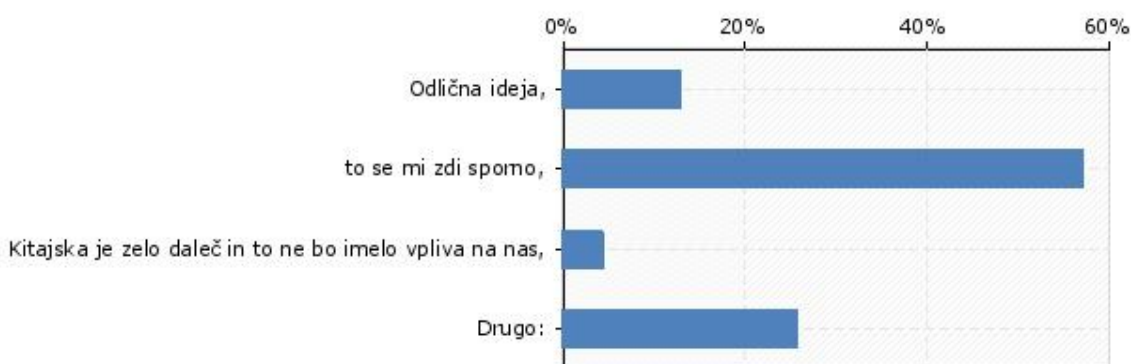
- Pritrdilno je odgovorilo 50 (71 %) anketirancev, negativno pa le 20 (29 %).
- Z da je odgovorilo 11 moških in 39 žensk, z ne pa 4 moški in 16 žensk.
- Izmed tistih, ki so vedeli za naravne klone, je kar 15 anketirancev, ki že imajo otroka/otroke, in 13 takšnih, ki jih nimajo. Z ne pa je odgovorilo 35 staršev in 7 anketirancev, ki še niso starši.
- Tudi pri tem vprašanju ne moremo sklepati, da bi bila izobrazba povezana z odgovorom. Izmed 36 anketirancev z visokošolsko ali univerzitetno izobrazbo 1. bolonjske stopnje je 27 takšnih, ki so odgovorili z da, kar je več kot polovica. Tudi izmed tistih s srednješolsko izobrazbo jih je več kot polovica odgovorila z da (15 anketirancev izmed 23). Enako pa je odgovoril tudi eden izmed dveh anketirancev z osnovnošolsko izobrazbo.

Graf 9: Kaj na splošno menite o kloniranju?

- Na naslednje vprašanje je največ anketirancev odgovorilo, da se jim v vsakem primeru kloniranje zdi zelo narobe – tako meni kar 26 (37 %) anketirancev. Nato so tisti, ki so glede tega vprašanja neopredeljeni – takšnih je kar 20 (29 %). Sledijo jim tisti, ki jih to ne moti, da dokler se klonirajo samo živali – tako meni 14 (20 %) anketirancev. Samo 10 (14 %) pa jih podpira tako kloniranje živali kot človeka, ker je to napredek v znanosti.
- Največ katoličanov, ki vsaj občasno obiskujejo obrede, meni, da je kloniranje v vsakem primeru zelo narobe – tako jih meni kar 16 od 33. Izmed tistih, ki so se opredelili kot katoličani, ampak ne obiskujejo obredov, pa jih je 7 od 21 neopredeljenih. Druge veroizpovedi je en anketiranec in tudi tisti je neopredeljen. Od tistih, ki pa niso pripadniki nobene veroizpovedi, pa jih največ kloniranje ne moti, če gre samo za živali.
- Če naredimo primerjavo mnenj glede na izobrazbo, lahko vidimo, da so mnenja pri tistih z osnovnošolsko izobrazbo deljena med neopredeljenostjo in pa podporo kloniranju človeka in živali. Anketirancev s srednješolsko izobrazbo je največ neopredeljenih. Mnenje, ki prevladuje pri tistih z visokošolsko izobrazbo oz. 1. bolonjsko stopnjo, je, da se jim v vsakem primeru zdi to dejanje narobe. Takšno mnenje prevladuje tudi pri tistih, ki imajo eno stopnjo višjo izobrazbo. Eden izmed anketirancev pa ima najvišjo stopnjo izobrazbe in podpira kloniranje človeka ter živali.

Graf 10: Na Kitajskem odpirajo inštitut, kjer nameravajo klonirati hišne ljubljence. Kaj menite o tem?

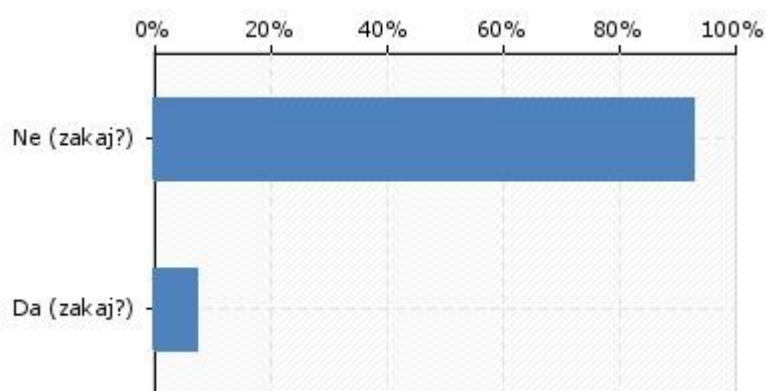

- Kot lahko vidimo, jasno izstopa odgovor, da je kloniranje hišnih ljubljencev sporno, tako namreč meni kar 40 (57 %) anketirancev. Sledi odgovor »drugo«,

kjer je 18 (26 %) anketirancev izrazilo svoje mnenje. Da je to odlična ideja meni 9 (13 %) anketirancev, trije (4 %) pa menijo, da je Kitajska predaleč, da bi imela vpliv na nas.

- Nekatera mnenja anketirancev: Kitajci so prismuknjeni; o Kitajski ne želim izgubljati besed; zgrožena; potrebnih več raziskav; zdi se mi izredna škoda znanosti in uporabe takšne tehnologije za tako bizarne in nepotrebne namene; smiselno bi bilo v primeru ohranjanja ogroženih živali.

Graf 11: Kloniranje ljudi je za enkrat prepovedano, vendar ali menite, da bi morali odobriti tudi to?

- Pri tem vprašanju je kar 65 (93 %) anketirancev odgovorilo z ne in komaj 5 (7 %) z da.
- Z da so odgovorili le 3 moški in 2 ženski, medtem ko je z ne odgovorilo kar 12 moških in 53 žensk.
- Zanimivo je tudi, da jih je izmed 33 tistih, ki so se opredelili kot katoličani, ki vsaj občasno obiskujejo obrede, kar 32 odgovorilo z ne. Veliko nasprotje je opaziti tudi pri tistih, ki so se opredelili kot katoličani, ki ne obiskujejo obredov – izmed 21 jih je kar 20 takšnih, ki so proti. Eden izmed anketirancev je druge veroizpovedi in ta meni, da bi kloniranje ljudi morali odobriti, medtem ko je izmed 15 tistih, ki ne pripadajo kakšni veroizpovedi, kar 13 takšnih, ki so tudi proti tej ideji.
- Nekaj mnenj, zakaj bi bilo dobro to odobriti: da bi lahko imeli dvojčka; raziskave; terapije; ne zdi se mi sporno, dokler o tem nekdo sam odloča in nikogar ne klonirajo proti njegovi volji.

- Veliko pa je mnenj, ki so proti: vsak človek je edinstven in ne vidim razloga, zakaj bi morala biti dva; že kloniranje živali ni normalno, kaj šele to; zaradi morebitnih zlorab; na svetu je že tako dovolj ljudi; nekateri bi lahko to izkoriščali v svoj prid; to ni naravno; ker je etično sporno; mislim, da ljudje še nismo dorasli temu; ni po zakonih narave; ne vidim potrebe po kloniranju ljudi; ne morem si predstavljati, kakšne pravice bi imel klon.

Graf 12: Kakšno pa je po vašem mnenju stališče katoliške Cerkve do kloniranja?

- Zelo izstopa odgovor, da je katoliška Cerkev absolutno proti vsaki vrsti kloniranja – to meni kar 62 (89 %) anketirancev. Nihče ne meni, da Cerkev pod določenimi pogoji dopušča kloniranje človeka, medtem ko 3 (4 %) anketiranci menijo, da čeprav Cerkev nasprotuje kloniranju človeka, odobrava kloniranje živali. Še 5 (7 %) anketirancev pa meni, da se Cerkev glede kloniranja ne opredeljuje.
- Da je katoliška Cerkev absolutno proti kloniranju, meni 13 moških in 49 žensk. S trditvijo, da dopušča kloniranje živali, se strinjajo samo 1 moški in 2 ženski, medtem ko 1 moški in 4 ženske menijo, da se Cerkev ne opredeljuje glede tega vprašanja.
- V dokumentu o kloniranju, ki ga je leta 1997 izdala Papeška akademija za življenje, Cerkev izrecno ne nasprotuje kloniranju živali. Zato je zanimivo, da je večina vprašanih katoličanov, ki vsaj občasno obiskujejo obrede, prepričana, da je Cerkev tudi proti kloniranju živali. Takšnih je kar 26. Vendar pa so tudi tisti, ki niso pripadniki nobene vere odgovorili enako, takšnih je kar 15, 20 pa je še katoličanov, ki ne obiskujejo obredov. Anketiranec druge veroizpovedi je ravno tako menil, da je Cerkev proti vsaki vrsti kloniranja.

- Pravilno so odgovorili le 3 anketiranci. Cerkev dovoljuje kloniranje živali, ne dovoljuje pa kloniranja ljudi. Eden izmed teh anketirancev ima srednješolsko izobrazbo, medtem ko imata druga dva visokošolsko oz. univerzitetno izobrazbo.

5.3 Ugotovitve

Iz danih odgovorov sem ugotovila, da so mnenja med seboj tako različna, da bi težko absolutno potrdila ali ovrgla svoje hipoteze. Med samo analizo rezultatov pa sem prišla tudi do nekaterih drugih ugotovitev oz. povezav med samimi odgovori.

1. Predvidevala sem, da bo večina anketirancev menila, da si zarodek/plod zasluži posebni status s pravicami šele ob rojstvu. Izmed 70 anketirancev jih je 21 (30 %) takšnega mnenja. Izmed teh 21 anketirancev je 18 žensk in 3 moški. Tukaj torej ne moremo trditi, da gre za potrditev moje hipoteze.

2. Pri drugi hipotezi sem menila, da so ljudje v večini naklonjeni umetni oploditvi, ampak ne vedo, da pri tem postopku nastanejo t. i. odvečni zarodki, ter da jih je večina tudi proti raznim poskusom na zarodkih in menijo, da je tudi katoliška Cerkev naklonjena umetni oploditvi, ampak le pod strogo določenimi pogoji. Ugotovila sem, da je res večina ljudi za umetno oploditev, saj jih je izmed 70 anketirancev kar 63 (90 %) takšnega mnenja. Vendar pa nadaljnji rezultati kažejo, da jih kar 55 (79 %) ve za t. i. odvečne zarodke, kar pa se samo 13 (19 %) zdi etično sporno. Za pravilno se je izkazala tudi trditev, da so v večini proti raznim poskusom na zarodkih – izmed 70 anketirancev jih je 36 (51 %) proti poskusom. Pri zadnji tezi pa se je izkazalo, da večina meni, da je katoliška Cerkev proti umetni oploditvi – za tak odgovor se je namreč odločilo 43 (61 %) anketirancev. Po ugotovitvah lahko rečemo, da je ta hipoteza na majavih temeljih, saj jo lahko delno ovržemo, kot tudi delno potrdimo.

3. Pri zadnji hipotezi pa sem želela ugotoviti, ali drži, da so anketiranci proti kloniranju človeka, v kloniranju živali pa ne vidijo ničesar spornega. Ravno tako pa sem predvidevala, da večina meni, da katoliška Cerkev dovoljuje kloniranje živali, je pa proti kloniranju ljudi. Pri rezultatih, kaj sami anketiranci menijo o kloniranju, je slika zelo razdeljena, tako da svoje hipoteze ne moram povsem potrditi. Tistih, ki so proti

kloniranju človeka, podpirajo pa kloniranje živali, je komaj 14 (20 %). Ravno tako pa lahko ovržem zadnjo trditev, saj so le trije (4 %) anketiranci odgovorili, da je Cerkev proti kloniranju ljudi, dovoljuje pa kloniranje živali.

Zanimivo je tudi, da nam dana anketa pokaže povezavo med veroizpovedjo anketirancev in kaj ti menijo, kakšno stališče ima katoliška Cerkev do umetne oploditve in kloniranja. Pri umetni oploditvi lahko vidimo, da jih izmed 33 anketirancev, ki so se opredelili kot katoličani, ki vsaj občasno obiskujejo obrede, kar 27 podpira možnost umetne oploditve za tiste pare, ki ne morejo spočeti po naravni poti. Tistih, ki so se opredelili kot katoličani, ki ne obiskujejo obredov, je bilo 21 in kar 20 jih podpira možnost umetne oploditve. Ko pa preidemo na vprašanje, kaj menijo, kakšen pogled ima Cerkev na umetno oploditev, so mnenja zelo deljena. Izmed 33 katoličanov, ki vsaj občasno obiskujejo obrede, jih 17 meni, da Cerkev v vsakem primeru nasprotuje umetni oploditvi, 9 jih meni, da jo dopušča, vendar pod strogo določenimi pogoji, 5 pa jih meni, da jo v glavnem odobrava, samo 2 menita, da se glede tega vprašanja ne opredeljuje. Tudi izmed tistih 21, ki so se opredelili kot katoličani, a ne obiskujejo obredov, jih 14 meni, da je katoliška Cerkev proti umetni oploditvi. Le 5 jih meni, da jo dopušča pod strogo določenimi pogoji. Glede kloniranja pa največ katoličanov (kar 16), ki vsaj občasno obiskujejo obrede, meni, da je kloniranje v vsakem primeru narobe, 7 jih podpira le kloniranje živali, 2 pa tudi kloniranje človeka. Od tistih, ki so se opredelili kot katoličani, a ne obiskujejo obredov, pa jih 6 podpira kloniranje, 2 podpirata samo kloniranje živali, 6 pa jih meni, da je to v vsakem primeru narobe. Pri vprašanju, kaj menijo, kakšno stališče ima katoliška Cerkev do kloniranja, pa so odgovori zelo jasni. Od katoličanov, ki vsaj občasno obiskujejo obrede, jih kar 26 meni, da je Cerkev proti vsaki vrsti kloniranja, le 3 so mnenja, da dopušča kloniranje živali. Od katoličanov, ki ne obiskujejo obredov, pa jih od 21 kar 20 meni, da Cerkev nasprotuje kloniranju, eden je neopredeljen. Iz Cerkvenih dokumentov pa lahko razberemo, da je Cerkev proti kloniranju človeka, ampak dovoljuje kloniranje živali. Pri umetni oploditvi pa so mnenja teologov sicer malo razdeljena, vendar lahko vseeno podamo trditev, da tudi tukaj Cerkev ni absolutno proti umetni oploditvi – dovoljuje namreč nekatere oblike homologne umetne osemenitve. Iz ugotovljenega lahko torej vidimo, da anketirancem ni poznan katoliški nauk in se ga morda posledično tudi zaradi tega ne držijo oz. ne živijo po njem.

SKLEP

Skozi magistrsko nalogo sem dosegla svoj namen, ki je bil ugotoviti in predstaviti, kateri so tisti argumenti, za katerimi stojita katoliški in utilitaristični pogled glede statusa človeškega zarodka. Še posebej me je zanimalo, kaj določen pogled meni o umetni oploditvi in kloniranju, saj nam namreč mediji ne predstavijo celotne slike in zaradi tega včasih pridemo do prehitrih sklepov. Že v prvem poglavju tako spoznamo stališča katoliškega in utilitarističnega pogleda do samega statusa človeškega zarodka in tako lahko že tukaj vidimo nekatera razhajanja v mnenjih.

Svoj namen pa sem dosegla tudi v nadaljnjih dveh poglavjih, ki se navezujeta na postopek umetne oploditve in kloniranja. Za lažjo predstavbo imamo najprej predstavljena oba postopka in tudi njuno zgodovino, nato pa pri vsakem postopku sledijo argumenti katoliškega in utilitarističnega pogleda. Tako pridemo do ugotovitve, zakaj je katoliški pogled proti postopku umetne oploditve in tudi kloniranju. Malo bolj pa se zaplete pri utilitarističnem pogledu, saj so mnenja utilitaristov med seboj razdeljena. Spoznamo tako argumente za umetno oploditev in kloniranje kot tudi nekatere proti. Ugotovimo lahko, da so si današnje smernice utilitarističnega in katoliškega pogleda med seboj kar precej različne.

V empiričnem delu naloge pa sem skozi anketo želela izvedeti, ali moje tri hipoteze držijo. Menila sem, da večina ljudi meni, da bi morali zarodku dodeliti posebni status s pravicami šele ob rojstvu. Skozi anketo se je izkazalo, da tako meni le 30 % anketirancev. Pri umetni oploditvi pa sem bila prepričana, da ji je večina ljudi naklonjena, vendar pa, da večina ni seznanjena s tem, da pri tem postopku nastanejo t. i. odvečni zarodki. Ko pa gre za razne poskuse na zarodkih, je bilo moje predvidevanje, da je večina ljudi proti. Rezultati so pokazali, da je res večina ljudi naklonjena umetni oploditvi, saj tako meni kar 90 % anketirancev. Ravno tako se je potrdilo moje mnenje, da je večina ljudi proti raznim poskusom na zarodkih. Za napačno pa se je izkazala moja trditev, da večina ni seznanjena z odvečnimi zarodki, saj se je izkazalo, da jih kar 79 % pozna to dejstvo, samo 19 % pa se to zdi sporno. Glede kloniranja je bila moja hipoteza, da je večina ljudi proti kloniranju človeka, vendar pa ne proti kloniranju

živali. Poleg tega sem predpostavila, da je mnenje ljudi, da Cerkev dovoljuje kloniranje živali, je pa proti kloniranju človeka. Tukaj se je izkazala moja hipoteza za napačno, saj je bilo največ anketirancev (37 %) proti vsem vrstam kloniranja, ravno tako pa jih je kar 89 % menja, da je Cerkev proti vsem vrstam kloniranja.

Na koncu bi rada dodala še svoj pogled in komentar na zapisano. Kot sem že omenila, menim, da nam danes mediji ne pokažejo oz. predstavijo celotnih argumentov za podana stališča in da imamo ljudje zaradi tega tudi težave, kadar pride do pomembnih odločitev o določenih bioetičnih vprašanjih. Skozi nalogo lahko tako opazimo, da sta si katoliški in utilitaristični pogled med seboj kar precej različna. Pri umetni oploditvi lahko prve razlike opazimo že, ko pridemo do samega postopka. Utilitaristični pogled je zelo odprt tako do heterologne kot tudi homologne osemenitve, medtem ko je katoliški pogled proti heterologni osemenitvi in dovoljuje le določene oblike homologne osemenitve v telesu ženske. Velika razlika pa je tudi v odnosu do t. i. odvečnih zarodkov, ravnanja z njimi, zamrzovanja in raznih poskusov. Cerkev je zelo jasna, saj meni, da je vse to nedopustno dejanje do človeškega bitja. Zarodek je ravno tako oseba, ki si zasluži vse spoštovanje in je sveta. Še posebej sporna je ideja, da bi namerno ustvarjali zarodke za razne poskuse. Pri utilitarističnem pogledu pa imajo do zarodka popolnoma drugačen odnos. Na zarodek gledajo zelo drugače, mnogi menijo, da to sploh še ni oseba, ki bi čutila, in zaradi tega tudi ne vidijo ničesar spornega v zamrzovanju in drugih preiskavah. Katoliški in utilitaristični pogled pa imata skupno točko pri kloniranju, ampak le, ko pride do živali – to dovoljujeta obe strani – pri kloniranju človeka pa je slika razdeljena. Čeprav je kloniranje človeka prepovedano, pa se nekateri utilitaristični filozofi zelo zanimajo za to smer. Katoliška Cerkev pa je absolutno proti kloniranju človeka, saj bi bili pri tem postopku ponovno sporni odnosi do zarodkov.

Zanimiva je tudi ugotovitev, ki sem jo dobila s pomočjo ankete. Po odgovorih sem spoznala, da ljudem cerkveni nauk o bioetičnih vprašanjih ni precej znan, morda se ga posledično zaradi tega tudi ne držijo. To lahko ugotovimo iz tega, da ko je prišlo do njihovega osebne mnenja o umetni oploditvi in kloniranju, je večina naklonjena umetni oploditvi (homologni in heterologni), večina pa tudi meni, da je kloniranje v vsakem primeru sporno. Ko je prišlo do vprašanja, kaj menijo, kakšno je stališče katoliške Cerkve do umetne oploditve in kloniranja, jih je tudi tukaj večina odgovorila

napačno. Menili so, da je katoliška Cerkev proti umetni oploditvi (čeprav vemo, da Cerkev ni absolutno proti) in da je proti vsaki vrsti kloniranja (čeprav Cerkev dovoljuje kloniranje živali). Iz zapisanih argumentov v sami nalogi in danih odgovorov menim, da je v javnosti bolj znan utilitaristični pogled kot pa katoliški. Ne bi si pa upala trditi, ali je to namerna past medijev, da bolje predstavijo stališče enega pogleda kot pa drugega. Vsekakor je to eno izmed mojih odprtih vprašanj, ali je to dejanje namerno ali ne.

Na koncu bi rada podala še svoje stališče do katoliškega in utilitarističnega pogleda. Ne bi se postavila čisto na katoliško stran, kot tudi ne samo na utilitaristično stran. Menim, da imata tako ena kot druga svoje prednosti kot tudi pomanjkljivosti. Menim, da postopek umetne oploditve, tako homologni kot heterologni, ni slab in ni proti Božji volji. Spočetje otroka *in vitro* ali po naravni poti je zame svojevrsten čudež in stvaritev novega življenja vsekakor ni proti Božji volji. Tako otroci, spočeti po naravni poti, kot otroci, spočeti z umetno oploditvijo, so sad ljubezni med dvema zakoncema. Otrok, spočet z umetno oploditvijo, je ravno tako zaželen, morda še bolj, kot pa otrok, ki je spočet po naravni poti. Pri tem postopku bi na stran katoliške Cerkve stopila le, ko gre za ravnanje z zarodki, saj bi se lahko zdravniki potrudili in zmanjšali t. i. odvečne zarodke, da ne bi bila potrebna zamrznitev le teh. Ravno tako pa bi lahko prepisali maksimalno število vstavljenih zarodkov in s tem zmanjšali število selektivnih splavov. Absolutno pa je sporno ustvarjanje zarodkov v raziskovalne namene, saj nima nihče pravice manipulirati in uničevati potencialnega življenja. Pri kloniranju pa se ne bi postavila ne na eno in ne na drugo stran. Popolnoma se strinjam, da je kloniranje ljudi etično sporno in da do tega ne sme nikdar priti. Določene celice lahko medicina namreč dobi na etično sprejemljiv način in zaradi tega menim, da razni poskusi na zarodkih in ustvarjanje zarodkov v ta namen niso potrebni. Na žalost je res, da bi za nekatere bolezni lahko odkrili zdravilo le, če bi uporabili zarodke, ampak se moramo zavedati, da bodo nekatere bolezni morale ostati tudi neozdravljive, saj ne bomo mogli nikoli postati nesmrtni, kot si nekateri želijo. Katoliški in utilitaristični pogled pa dovoljujeta kloniranje živali, kar pa je meni ravno tako etično sporno kot kloniranje ljudi. Kot je dejal utilitaristični filozof Singer, je tudi žival živo bitje. Singer meni tudi, da je krivično, da imamo tako različni mnenji glede živali in ljudi – medtem ko nam je vseeno za ene, pa nam ni za druge.

Vprašanja, ki se mi postavljajo ob nalogi, so: ali mediji načrtno prikrivajo stališče katoliškega pogleda, in če ga, zakaj? Zanima me tudi, ali si bo znanost znala potegniti določene meje, ko pride do človeškega življenja, ali pa ji bo uspelo zbrisati vse meje etičnosti. Trenutno smo ljudje še edinstveni, toda ali nam bo znanost vzela še to?

POVZETEK

Magistrska naloga *Status človeškega zarodka: primerjava katoliškega in utilitarističnega pogleda* je sestavljena iz dveh delov, teoretičnega in empiričnega. V teoretičnem delu se najprej naslonimo na sam status človeškega zarodka, kjer izvemo nekaj bioloških dejstev o zarodku, pravni pogled na sam zarodek in nato še katoliški in utilitaristični pogled na zarodek. V drugem poglavju se dotaknemo postopka umetne oploditve, kjer spoznamo sam postopek, zgodovinski pregled in pa argumente katoliškega in utilitarističnega pogleda. Nato sledi še poglavje o kloniranju, kjer ravno tako izvemo nekaj o samem postopku, razvoju skozi zgodovino in pa argumente katoliškega in utilitarističnega pogleda.

V empiričnem delu pa smo s pomočjo ankete skušali izvedeti, ali so ljudje naklonjeni umetni oploditvi in kloniranju, ali so seznanjeni, da pri samem postopku umetne oploditve nastajajo t. i. odvečni zarodki, ter ali menijo, da bi morali odobriti kloniranje človeka. Zanimalo pa nas je tudi, kaj ljudje menijo, kakšno ima o vsem tem predstavo katoliška Cerkev. Rezultati so tako pokazali, da so ljudje naklonjeni umetni oploditvi, kljub temu da vedo, da ob tem nastajajo odvečni zarodki. Manj pa so naklonjeni kloniranju in menijo, da ne bi smeli klonirati človeka. Menijo, da je katoliška Cerkev proti vsaki vrsti kloniranja, medtem ko podpira umetno oploditev, ampak pod strogo določenimi pogoji.

Ključne besede: zarodek, katoliški pogled, utilitaristični pogled, umetna oploditev, odvečni zarodki, kloniranje, katoliška Cerkev

ABSTRACT

My thesis *The Status of the Human Embryo: the comparison of the Catholic and Utilitarian point of view* consists of two parts, theoretical and empirical. In the theoretical part we discuss the status of the human embryo where we learn more biological facts, the legal point of view upon embryo, and then the Catholic and the Utilitarian point of view upon the human embryo. In the second chapter we discuss the procedure of an artificial insemination, where we learn more about the procedure itself, the historical overview and arguments of the Catholic and Utilitarian view. The following chapter talks about cloning, its procedure, its development through history and arguments of the Catholic and Utilitarian point of view.

Within the empirical part we carried out a survey to find out if people were in favour of an artificial insemination and cloning, and whether they are informed that with the procedure of the an artificial insemination superfluous embryos are created, and if they think that we should approve human cloning. Results indicate that people are in favour of an artificial insemination, in spite their knowledge that superfluous embryos occur. They are less favourable to cloning. Their opinion is that human cloning should not be allowed. They also think that the Catholic Church is against any kind of cloning, while it is supportive of an artificial insemination, but under severely defined conditions.

Keywords: embryo, the Catholic look, the Utilitarian look, an artificial insemination, superfluous embryos, cloning, Catholic Church

REFERENCE

Agar, Nicholas. 2008. *Popolna kopija: razpletanje razprave o kloniranju*. Ljubljana: Krtina.

Cvelbar, Mirjam. 2004. Biološka identiteta otroka. *Bogoslovni vestnik* 64: 437–444.

Gilbert, Scott, Anna Tyler in Emily Zackin. 2013. *Bioetika in sodobna embriologija: izhodišča za razpravo*. Podsmreka: Pipinova knjiga.

Globokar, Roman. 2004. Bioetika – etika življenja. *Bogoslovni vestnik* 64: 423–436.

Globokar, Roman. 2007. Ali potrebujemo novo etiko? Kritično ovrednotenje bioetičnega utilitarizma Petra Singerja. *Bogoslovni vestnik* 67: 455–466.

Globokar, Roman. 2007. Kaj takrat, ko ni zelenih otrok? *Ognjišče*, št. 5, 77.

Janez Pavel II. 1995. *Okrožnica Evangelij življenja*. Ljubljana: Družina.

Jelen Puklavec, Alenka. 2001. Zarodek v kazenskem pravu. V: Jelka Reberšek Gorišek, Vojko Flis, Vesna Rijavec, ur. *Medicina in pravo: Izbrana poglavja 1999–2000*, 207–214. Maribor. Splošna bolnišnica.

Klampfer, Friderik. 2010. *Cena življenja: razprave iz bioetike*. Ljubljana: Krtina.

Klinični oddelek za reprodukcijo/Ginekološka klinika, Univerzitetni klinični center Ljubljana. 2014. Endometrioza. <http://www.reprodukcija.si/neplodnost/endometrioza/> (pridobljeno 8. januarja 2016).

Kongregacija za nauk vere. 2009. *Navodilo dostojanstva človeka glede bioetičnih vprašanj*. Ljubljana: Družina.

Pessina, Adriano. 2013. *Bioetika: kritična vest tehnološke civilizacije*. Ljubljana: Družina.

R. M. 2011. Oplojeno jajčece je že zarodek človeka. *Delo*, 10. oktober.

- Revija mama d.o.o. 2014. Samo ena je mama. 27. marca. [Http://mama.si/zanositev/umetna-oploditev](http://mama.si/zanositev/umetna-oploditev) (pridobljeno 7. januarja 2016).
- Rijavec, Vesna. 2001. Zarodek v civilnem pravu. V: *Medicina in pravo: izbrana poglavja 1999–2000*. Maribor: Splošna bolnišnica.
- Schockenhoff, Eberhard. 2013. *Etika življenja: temeljna načela in konkretna vprašanja*. Celje: Mohorjeva družba.
- Singer, Peter. 2004. *Razmislimo znova o življenju in smrti: sesutje tradicionalne etike*. Ljubljana: Studio Humanitatis.
- Singer, Peter. 2008. *Praktična etika*. Ljubljana: Krtina.
- Strehovec, Tadej. 2003. Človek med genskim in evgeničnim zapisom. *Bogoslovni vestnik* 63: 29–40.
- Strehovec, Tadej. 2007. *Človek med zarodnimi in izvornimi celicami: etični vidiki raziskav na človeških izvornih celicah*. Ljubljana: Brat Francišek.
- Svet Evrope. 2009. *Človekove pravice v zvezi z biomedicino: Oviedska konvencija in dodatni protokoli*. Ljubljana: Ministrstvo za zdravje Republike Slovenije.
- Svet Evrope. 2009. *Človekove pravice v zvezi z biomedicino: Oviedska konvencija in dodatni protokoli*. Pisec uvoda Borut Miklavčič. Ljubljana: Ministrstvo za zdravje Republike Slovenije.
- Sveto pismo: Stare in nove zaveze. 2000. Ljubljana: Svetopisemska družba Slovenije.
- Trontelj, Jože. 2004. Spoštovanje človekovega dostojanstva v zvezi z biomedicino: mednarodni dokumenti in slovenski pravni red. *Bogoslovni vestnik* 64: 517–529.
- Trontelj, Jože. 2012. O pravici usmrtiti novorojenega otroka: Nov korak pri hoji po etično spolzkem klancu. *Družina*. 29. april.
- Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Center za družboslovje in informatiko. 2004. Enklikanketa. 16. februar. <https://www.1ka.si/> (pridobljeno 18. marca 2016).

Valenčič, Rafko. 2004. Bioetika v cerkvenih dokumentih. *Bogoslovni vestnik* 64: 499–512.

Virant Klun, Irena, Helena Meden Vrtovec in Tomaž Tomaževič. 2002. *Od nastanka gamet do rojstva. Oploditev z biomedicinsko pomočjo*. Radovljica: Didakta.

Wikipedia. 2015. Louise Brown. 11. septembra. https://en.wikipedia.org/wiki/Louise_Brown (pridobljeno 11. septembra 2015).

PRILOGE

Priloga 1: Anketa

Naslov: Status človeškega zarodka.

Spol:

- moški,
- ženska.

Starost:

- do 20 let,
- 21 do 40 let,
- 41 do 60 let,
- 61 ali več let.

Veroizpoved:

- sem katoličan/katoličanka in vsaj občasno obiskujem obrede,
- sem katoličan/katoličanka in ne obiskujem obredov,
- sem pripadnik/pripadnica druge veroizpovedi,
- nisem pripadnik nobene veroizpovedi.

Dokončana stopnja izobrazbe:

- osnovna šola,
- srednja šola, srednja poklicna,
- visokošolski program, univerzitetni program 1. bolonjske stopnje,
- univerzitetni program (po starem), magistrski program 2. bolonjske stopnje,
- znanstveni magisterij, doktorat.

Ali imate otroka/otroke?

- Da,
- ne.

Na kateri stopnji razvoja bi vi dodelili zarodku/plodu posebni status s pravicami?

- Ob spočetju (ob združitvi moške in ženske spolne celice),
- po 14. dneh (ko se začnejo razvijati živčne celice),
- v 8. tednu nosečnosti (ko začnejo delovati vsi vitalni organi),
- v 27. tednu nosečnosti (ko so pljuča zmožna izmenjavanja plinov, kar omogoča samostojno življenje otroka izven maternice),
- takoj ob rojstvu,
- drugo.

UMETNA OPLODITEV

1. Ali podpirate možnost umetne oploditve za tiste pare, ki ne morejo spočeti otrok po naravni poti?

- Da,
- ne.

2. Ali veste, da se običajno pri postopkih umetne oploditve ustvari več zarodkov, kot se jih vstavi v maternico (t. i. odvečni zarodki)?

- Sem vedel/-a in se mi zdi etično sporno,
- sem vedel/-a in se mi ne zdi etično sporno,
- nisem vedel/-a in se mi zdi etično sporno,
- nisem vedel/-a in se mi ne zdi etično sporno,
- nimam mnenja.

3. V primeru, da sami ne bi mogli/ne boste mogli imeti otrok, ali bi se odločili za postopek umetne oploditev?

- Da (zakaj?),
- ne (zakaj?).

4. Trenutno zakon v Sloveniji prepoveduje umetno oploditev samskim ženskam – menite, da je to krivično?

- Da (zakaj?),
- ne (zakaj?).

5. Kakšno pa je vaše mnenje o odvečnih zarodkih, ki nastanejo pri tem postopku? Ali menite, da je dopustno, da jih znanost uporabi za poskuse?

- Da (zakaj?),
- ne (zakaj?).

6. Kakšno je po vašem mnenju stališče katoliške Cerkve do umetne oploditve?

- V vsakem primeru ji nasprotuje,
- jo dopušča v izjemnih primerih pod strogo določenimi pogoji,
- v glavnem jo odobrava,
- se ne opredeljuje glede tega vprašanja.

KLONIRANJE

1. Ali veste, katera je bila prva medijsko znana klonirana žival?

- Žaba,
- zajec,
- ovca,
- ne vem.

2. Ali ste vedeli, da narava pozna tudi naravne klone, kot so na primer enojajčni dvojčki?

- Da,
- ne (nisem vedel/-a, da so to naravni kloni).

3. Kaj na splošno menite o kloniranju?

- Ker gre za napredek v znanosti, podpiram kloniranje živali in tudi človeka,
- dokler gre samo za živali, me ne moti,
- v vsakem primeru se mi zdi zelo narobe,
- sem neopredeljen/neopredeljena.

4. Na Kitajskem odpirajo inštitut, kjer nameravajo klonirati hišne ljubljence. Kaj menite o tem?

- Odlična ideja,

- to se mi zdi sporno,
- Kitajska je zelo daleč in to ne bo imelo vpliva na nas,
- drugo.

5. Kloniranje ljudi je za enkrat prepovedano, vendar ali menite, da bi morali odobriti tudi to?

- Da (zakaj?),
- ne (zakaj?).

6. Kakšno je po vašem mnenju stališče katoliške Cerkve do kloniranja?

- Je absolutno proti vsaki vrsti kloniranja,
- dopušča kloniranje živali, nasprotuje pa kloniranju človeka,
- pod določenimi pogoji dopušča tudi kloniranje ljudi,
- se ne opredeljuje glede tega vprašanja.